

ΤΑ ΖΩΑ ΣΕ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Χρησιμοποιώντας τα μυστήρια του αυτισμού
για να αποκωδικοποιήσουμε τη συμπεριφορά των ζώων

**Temple Grandin
& Catherine Johnson**

Μετάφραση: Ασημίνα Μητσομπόνη

POLARIS ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Τίτλος πρωτοτύπου: *Animals in Translation: Using the Mysteries of Autism to Decode Animal Behavior*
Copyright © 2005 by Temple Grandin and Catherine Johnson

Για την ελληνική γλώσσα σε όλο τον κόσμο © 2008 Polaris Εκδόσεις

Εικονογράφηση εξωφύλλου © Nadine James

Απόδοση στα ελληνικά: Ασημίνα Μητρομπόνου
Γλωσσική επιμέλεια: Κυριάκος Αθανασιάδης

Το βιβλίο *Τα Ζώα σε Μετάφραση* τυπώθηκε σε χαρτί που έχει λευκανθεί με στοιχειώδη
χρήση χλωρίου (ECF) σύμφωνα με τις προδιαγραφές της ΕΕ. Η Ξυλεία
που χρησιμοποιήθηκε προέρχεται από δάση και φυτείες αειφόρου διαχείρισης (FSC).

Διατηρούνται όλα τα πνευματικά δικαιώματα. Κανένα τμήμα αυτού του βιβλίου δεν μπορεί ν' αναπαραχθεί,
ν' αποθηκευτεί σε βάση δεδομένων ή να διαβιβαστεί με οποιαδήποτε μορφή ή με οποιαδήποτε, ηλεκτρονι-
κό, μηχανικό, αντιγραφικό και στιδήποτε άλλο μέσο, χωρίς προηγούμενος να έχει δώσει άδεια ο εκδότης.

Polaris Εκδόσεις: Βιβλία-Multimedia
Ναυαρίνου 17, 10681 Αθήνα

Τηλ. 210 3836482, fax 210 3807608

www.polarisekdoseis.gr • e-mail: info@polarisekdoseis.gr

ISBN: 978-960-6829-03-1

Αφιερωμένο στα ζώα

Τεμπλ Γκράντιν

Στους Τζέιμ, Άντριον και Κρίστοφερ

Κάθριν Τζόνσον

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

1. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΟΥ	11
2. ΠΩΣ ΤΑ ΖΩΑ ΑΝΤΙΛΑΜΒΑΝΟΝΤΑΙ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ	39
3. ΤΑ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΖΩΩΝ	85
4. Η ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΖΩΩΝ	153
5. ΠΟΝΟΣ ΚΑΙ ΔΥΣΤΥΧΙΑ	205
6. ΠΩΣ ΣΚΕΦΤΟΝΤΑΙ ΤΑ ΖΩΑ	273
7. Η ΕΥΦΥΪΑ ΤΩΝ ΖΩΩΝ: ΑΠΙΘΑΝΑ ΤΑΛΕΝΤΑ	319
ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	345
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ	367
ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	377
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	383
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ	387

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΟΥ

ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΑΥΤΙΣΤΙΚΟΙ πάντα με ρωτούν τι ένιωσα όταν πρωτοσυνειδητοποίησα ότι μπορώ να καταλάβω πώς σκέφτονται τα ζώα. Πιστεύουν πως βίωσα μια ξαφνική Θεία φώτιση.

Καμία σχέση. Χρειάστηκε αρκετός χρόνος για να καταλάβω πως αντιλαμβάνομαι πράγματα σε σχέση με τα ζώα που οι άλλοι δε μπορούν να τα δουν. Κι έφτασα τα σαράντα όταν πια συνειδητοποίησα πως είχα ένα μεγάλο πλεονέκτημα απέναντι σ' εκείνους που είχαν εκτροφεία πάχυνσης και με προσλάμβαναν για να κάνω κουμάντο στα ζώα: ήμουν αυτιστική. Ο αυτισμός έκανε τη σχολική και κοινωνική μου ζωή ιδιαίτερα δύσκολη, αλλά με βοήθησε στη σχέση μου με τα ζώα.

Όταν ήμουν μικρή, ούτε που μου περνούσε από το μυαλό πως είχα ένα ιδιαίτερο δέσιμο με τα ζώα. Τα αγαπούσα, αλλά είχα αρκετές σκοτούρες προσπαθώντας να καταλάβω, για παράδειγμα, γιατί ένας πολύ μικρός σκύλος δεν είναι γάτα. Αυτό μ' έκανε να περάσω μια μεγάλη κρίση στη ζωή μου. Όλα τα σκυλιά που ήξερα ήταν αρκετά μεγαλόσωμα και τα ξεχώριζα βάσει μεγέθους. Όταν όμως οι γείτονές μας αγόρασαν ένα ντάτσχουντ, μπερδεύτηκα για τα καλά. Έλεγα και ξανάλεγα: «Μα πώς γίνεται να είναι σκύλος;» Παρατηρούσα συνεχώς το ντάτσχουντ προσπαθώντας να βρω μια απάντηση. Τελικά, συνειδητοποίησα πως το ντάτσχουντ είχε την ίδια μύτη με το Γκόλντεν Ριτρίβερ που είχαμε εμείς, κι έτσι έλυσα το γρίφο. Οι σκύλοι έχουν σκυλίσιες μύτες.

Αυτά ήταν πάνω-κάτω όλα όσα γνώριζα στην ηλικία των πέντε χρόνων.

Άρχισα να ερωτεύομαι τα ζώα στο γυμνάσιο, όταν η μητέρα μου μ' έστειλε σε οικοτροφείο για παιδιά με διαταραχές συναισθήματος. Εκείνο τον καιρό, αποκαλούσαν τα πάντα «διαταραχές συναισθήματος». Η μητέρα μου έπρεπε να βρει ένα μέρος για να με εντάξει επειδή μ' έδωξαν απ' το γυμνάσιο εξαι-

τίας των καβγάδων. Έμπλεκα σε καβγάδες γιατί τα παιδιά με πείραζαν και μου έβγαζαν παρατσούκλια: «Καθυστερημένο», «Μαγνητόφωνο», τέτοια.

Με φώναζαν Μαγνητόφωνο επειδή απομνημόνευα ένα σωρό φράσεις και τις επαναλάμβανα συνεχώς σε κάθε συζήτηση. Άλλωστε, λίγες ήταν οι συζητήσεις που μου άρεσε να κάνω, με αποτέλεσμα η επανάληψη να είναι ακόμα πιο εμφανής. Μου άρεσε πολύ να μιλάω για το καρουζέλ του λούνα-παρκ. Θα πήγαινα σε κάποιον και θα 'λεγα: «Πήγα στο Νάντιασκειτ Παρκ κι ανέβηκα στο καρουζέλ και μ' άρεσε πολύ έτσι όπως με σήκωνε». Έπειτα θα 'λεγα κάτι τέτοιο: «Εσάς πώς σας φάνηκε;» κι εκείνοι θα έλεγαν πώς τους φάνηκε και μετά εγώ θα ξανάλεγα την ιστορία από την αρχή κ.ο.κ. Ήταν λες κι είχα ένα δίσκο μες στο μυαλό μου που παιζόταν ξανά και ξανά. Γι' αυτό λοιπόν τα παιδιά με φώναζαν Μαγνητόφωνο.

Όμως τα πειράγματα πονάνε. Τα παιδιά με πείραζαν κι εγώ γινόμουν έξω φρενών και τα έδερνα. Είναι τόσο απλό. Πάντα εκείνα το άρχιζαν, γιατί τους άρεσε να βλέπουν την αντίδρασή μου.

Το πρόβλημα λύθηκε στο επόμενο μου σχολείο. Εκεί υπήρχαν στάβλοι με άλογα για να κάνουν ιππασία τα παιδιά και οι καθηγητές σου αφαιρούσαν το δικαίωμα να ιππεύσεις έτσι και χτυπούσες κάποιον συμμαθητή σου. Αφότου έχασα κάμποσες φορές αυτό το δικαίωμα, έμαθα απλώς να φωνάζω όταν κάποιος με πείραζε. Έβαζα λοιπόν τις φωνές, κι αυτό με τον καιρό έδωξε την επιθετικότητά μου. Ακόμα και τώρα φωνάζω όταν ο κόσμος γίνεται κακός μαζί μου.

Τα παιδιά που με πείραζαν δεν πάθαιναν τίποτα πια.

Το περίεργο μ' αυτό το σχολείο ήταν πως και τα άλογα είχαν διαταραχές συναισθήματος. Ο διευθυντής, προκειμένου να γλιτώσει χρήματα, αγόραζε φτηνά άλογα – και τα φτηνά άλογα πάντα κρύβουν κάποιο πρόβλημα. Η τιμή τους ήταν χαμηλή γιατί παρουσίαζαν σοβαρά προβλήματα συμπεριφοράς. Ήταν όμορφα, τα πόδια τους ήταν καλοστημένα, αλλά συναισθηματικά ήταν χάλια. Το σχολείο είχε όλα κι όλα εννέα άλογα και τα δύο από αυτά ήταν αδύνατον να τα ιππεύσεις. Τα μισά είχαν σοβαρά ψυχολογικά προβλήματα. Ωστόσο, εγώ δε μπορούσα τότε να τα καταλάβω αυτά, γιατί δεν ήμουν παρά μια δεκατετράχρονη έφηβη.

Έτσι, μέσα σ' ένα οικοτροφείο βρέθηκαν ένα μάλιστα έφηβοι κι εννέα άλογα, όλοι συναισθηματικά διαταραγμένοι. Ήταν ένα άλογο, η Λέιντι, που ήταν μια χαρά όταν την ίππευες μέσα στο στίβο, αλλά αν την έβαζες σε μονοπάτι πάθαινε αμώκ. Σηκωνόταν στα πίσω της πόδια και χοροπηδούσε συνεχώς,

κλωτώντας προς πάσα κατεύθυνση· έπρεπε να τη συγκρατήσεις από τα ηνία, διαφορετικά θα 'τρεχε σαν τρελή στο στάβλο.

Έπειτα ήταν ο Μπιούτι. Μπορούσες να τον καβαλήσεις, αλλά είχε μερικές πολύ κακές συνήθειες, όπως οι κλωσιές και τα δαγκώματα όταν πήγαινες να κάτσεις στη σέλα. Σήκωνε το μπροστινό του πόδι και σε κλωτούσε στη γάμπα ή στο πέλμα ή γυρνούσε το κεφάλι του και σου δάγκωνε το γόνατο. Έπρεπε να 'χεις τα μάτια σου δεκατέσσερα. Όποτε προσπαθούσες να τον καβαλήσεις, ο Μπιούτι θα άρχιζε να κλωτά και να δαγκώνει, και τις περισσότερες φορές αυτό γινόταν ταυτόχρονα.

Αλλά αυτά δεν ήταν τίποτα μπροστά στη Γκόλντι. Αυτή η φοράδα σηκωνόταν στα πίσω της πόδια και αφηνίαζε κάθε φορά που κάποιος επιχειρούσε ν' ανέβει στη ράχη της. Δεν υπήρχε περίπτωση να το ιππεύσεις αυτό το άλογο. Το μόνο που μπορούσε να καταφέρει κανείς ήταν να μείνει πάνω στη σέλα. Αν πάλι κάποιος κατάφερνε να την ιππεύσει, η Γκόλντι ιδρώνει αμέσως. Μέσα σε πέντε λεπτά γινόταν μούσκεμα στον ιδρώτα. Έσταζε. Ήταν καθαρός φόβος. Φοβόταν υπερβολικά να την καβαλικεύουν.

Ωστόσο, η Γκόλντι ήταν πανέμορφο άλογο. Είχε ένα ανοιχτό καφέ χρώμα, με χρυσή χαιτή και ουρά. Είχε το στήσιμο του αραβικού αλόγου, καλλίγραμμα και αριστοκρατικό, καθώς και άψογους τρόπους όταν στεκόσουν δίπλα της. Μπορούσες να τη βγάλεις να περπατήσει κρατώντας τη από το σειραγωγέα, να την ιπποκομίσεις, να της κάνεις ό,τι θες – αρκεί να μην προσπαθούσες να την καβαλήσεις. Αυτό είναι μάλλον το προφανές πρόβλημα για κάθε νευρικό άλογο, αλλά μπορεί να συναντήσουμε και το αντίθετο. Έχω δει άλογα για τα οποία ο κόσμος λέει: «Ναι, βέβαια, μπορείς να το ιππεύσεις, αλλά αυτό είναι και το μόνο που θα καταφέρεις». Αυτό το είδος αλόγων τα πάνε καλά με τον αναβάτη όταν είναι πάνω στη σέλα· όταν είναι κάτω, τα πράγματα αγριεύουν.

Όλα τα άλογα του σχολείου είχαν κακοποιηθεί. Η πρώην ιδιοκτήτρια της Γκόλντι χρησιμοποιούσε μια ιδιαίτερα σκληρή στομίδα και την τραβούσε όσο πιο απότομα και σκληρά μπορούσε, με αποτέλεσμα η γλώσσα της Γκόλντι να έχει συστραφεί και παραμορφωθεί. Ο Μπιούτι παρέμενε δεμένος όλη μέρα στο στύλο ενός γαλακτοκομείου. Δεν ξέρω γιατί. Τα ζώα αυτά είχαν υποστεί σοβαρή κακοποίηση και συναισθηματικά ήταν πράγματι ράκη.

Μα εγώ δε μπορούσα να τα καταλάβω αυτά στην ηλικία που ήμουν τότε. Ποτέ δε συμπεριφέρθηκα άσχημα στα άλογα του σχολείου (άλλα παιδιά το έκαναν μερικές φορές), ούτε ήμουν καμιά αυτιστική σοφή που χρησιμοποιούσε ειδικές τεχνικές για την ψυχική αποκατάσταση των αλόγων. Απλώς τα αγαπούσα.

Ήμουν τόσο απορροφημένη μ' αυτά, που αφιέρωνα όσο χρόνο μου έμενε στους σάβλους. Φρόντιζα για την καθαριότητα των σάβλων και την περιποίηση των αλόγων. Μια από τις καλύτερες στιγμές μου στο γυμνάσιο ήταν η μέρα που η μητέρα μου μου αγόρασε έναν πολύ ωραίο χαλινό και μια εξίσου ωραία σέλα, και τα δύο αγγλικής προέλευσης. Ήταν κάτι που μ' ενθουσίασε πραγματικά, όχι μόνο επειδή ήταν δικά μου, αλλά και γιατί οι σέλες του σχολείου ήταν για πέταμα. Ιππεύαμε πάνω στις παλιές σέλες Μακλίλαντ που, μάρτυς μου ο Θεός, είχαν πρωτοχρησιμοποιηθεί στον Εμφύλιο. Οι σέλες του σχολείου πρέπει να ήταν από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, τότε που υπήρχαν ακόμη κάποιες έφιππες μονάδες στο στρατό. Η Μακλίλαντ ήταν σχεδιασμένη με μια σχισμή στο κέντρο για ν' αφήνει ελεύθερη τη ράχη του αλόγου. Η σχισμή ήταν καλή για το άλογο, αλλά εντελώς άβολη για τον αναβάτη. Δε νομίζω πως υπήρξε ποτέ χειρότερη σέλα, αν και όταν διάβασα για τους στρατιώτες της Βόρειας Συμμαχίας στο Αφγανιστάν που ίππευαν πάνω σε ξύλινες σέλες, μάλλον αναθεώρησα.

Δε φαντάζεστε πόσο πρόσεχα τη σέλα μου! Την αγαπούσα τόσο πολύ, που δεν την άφηνα στη σελαρία όπου ήταν η θέση της. Την έπαιρνα μαζί μου στους κοιτώνες και τη φυλούσα εκεί. Αγόρασα ειδικό σαπούνι και κοντίσιονερ για δερμάτινα είδη από το μαγαζί με τις σέλες και περνούσα ώρες ολόκληρες πλένοντας και γυαλίζοντας το απόκτημά μου.

Όσο χαρούμενη κι αν ήμουν με τα άλογα, τα χρόνια του γυμνασίου ήταν δύσκολα για μένα. Όταν έφτασα στην εφηβεία, κατακλύστηκα από ένα παλιρροϊκό κύμα άγχους που με κατέτρεχε συνεχώς. Την ίδια αίσθηση θα ένιωθα πολύ αργότερα, όταν θα παρουσίαζα τη διατριβή μου ενώπιον της επιτροπής για το διδακτορικό μου· μόνο που, ως έφηβη, είχα αυτό το συναίσθημα όλη μέρα κι όλη νύχτα. Δεν είχε συμβεί τίποτα για να με κάνει να νιώσω τόσο άγχος, και μάλιστα τόσο ξαφνικά. Πιστεύω πως έφταιγε κάποιο από τα αυτιστικά μου γονίδια, που, αυτή τη φορά, χτύπησε ένα γρανάζι ζωτικότερης σημασίας. Ο αυτισμός έχει πολλά κοινά με την ψυχαναγκαστική διαταραχή, που κατηγοριοποιείται ως αγχώδης διαταραχή στο *Διαγνωστικό και Στατιστικό Εγχειρίδιο Ψυχικών Διαταραχών*.

Τα ζώα με έσωσαν. Ένα καλοκαίρι, όταν είχα πάει να επισκεφτώ τη θεία μου που διατηρούσε μια φάρμα διακοπών με «κασυμπόικες» δραστηριότητες για τους επισκέπτες, είδα ένα κοπάδι από βοοειδή που το πέρναγαν μέσα από ένα κανάλι συμπίεσης σ' ένα γειτονικό ράντσο. Το κανάλι συμπίεσης είναι μια κτηνιατρική συσκευή που ακινητοποιεί τα βοοειδή για να εμβολιαστούν, σφίγγοντάς τα τόσο πολύ που να μη μπορούν να κουνηθούν. Αυτό το κανάλι μοιάζει με αγγλικό V και είναι φτιαγμένο από μεταλλικές μπάρες που ενώνονται στο

κάτω μέρος. Μόλις μια αγελάδα μπει στο κανάλι, ένας συμπεσιτής αέρος κλείνει το V στριμώχνοντας την αγελάδα στη σωστή θέση. Ο υπεύθυνος του ράντσου έχει χώρο να περάσει τη βελόνα της υποδόριας ένεσης ανάμεσα στις μεταλλικές μπάρες. Μπορείτε να βρείτε φωτογραφίες στο Διαδίκτυο, αν θέλετε να το δείτε.

Με το που είδα αυτή την εικόνα, είπα στη θεία μου να σταματήσει για να βγω από το αυτοκίνητο και να παρακολουθήσω προσεκτικά τη σκηνή. Το βλέμμα μου είχε καθλωθεί μπροστά στη θέα αυτών των μεγάλων ζώων μέσα στη μηχανή συμπίεσης. Θα υπέθετε κανείς πως τα βοοειδή θα έτρεμαν από το φόβο τους όταν αυτή η μεγάλη μεταλλική κατασκευή έβαζε στη μέγγενη τα σώματά τους. Αλλά, τελικά, συνέβαινε ακριβώς το αντίθετο. Τα ζώα ησυχάζαν. Αν το καλοσκεφτείτε, υπάρχει μια λογική σ' αυτό: η βαθιά πίεση αποτελεί μια χαλαρωτική αίσθηση για κάθε έμβιο ον· γι' αυτό άλλωστε και το μασάζ μάς κάνει να νιώθουμε όμορφα – το μυστικό είναι η βαθιά πίεση. Προφανώς, το κανάλι συμπίεσης δίνει στα βοοειδή μια αίσθηση καταπραϋντική, σαν αυτή που νιώθουν τα νεογέννητα όταν τα φασκιώνουν ή όσοι κάνουν αυτόνομες καταδύσεις.

Βλέποντας τα βοοειδή να ηρεμούν, κατάλαβα πως αυτό που χρειαζόμουν ήταν ένα προσωπικό κανάλι συμπίεσης. Το φθινόπωρο, όταν επέστρεψα στο σχολείο, η καθηγήτριά μου με βοήθησε να φτιάξω το δικό μου κανάλι συμπίεσης, στις διαστάσεις ενός ανθρώπου πεσμένου στα τέσσερα. Αγόρασα ένα συμπεσιτή αέρος κι έβαλα σανίδες από κόντρα πλακέ για το σχηματισμό του V. Δούλεψε άψογα. Όποτε έμπαινα στη μηχανή συμπίεσης, ένιωθα πιο ήρεμη. Τη χρησιμοποίηω μέχρι σήμερα.

Κατάφερα να περάσω όλη μου την εφηβεία χάρη στη μηχανή συμπίεσης και στα άλογα. Τα άλογα εξακολουθούν να με βοηθούν. Περνούσα και το τελευταίο λεπτό του χρόνου που μου απέμενε, όταν δεν είχα να διαβάσω ή να πάω σχολείο, παρέα με τα άλογα. Κατάφερα μέχρι και να ιππεύσω τη Λέντι σε κάτι επιδείξεις. Στις μέρες μας είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς ένα σχολείο που να διατηρεί στάβλους με συναισθηματικά διαταραγμένα και επικίνδυνα άλογα για να τα ιππεύουν οι ανήλικοι μαθητές του. Σήμερα, ένα παιδί δε μπορεί να παίξει ούτε ένα ομαδικό παιχνίδι στο μάθημα της γυμναστικής, μην τυχόν και χτυπήσει κάποιος συμμαθητής του. Αλλά τότε τα πράγματα ήταν αλλιώς. Πολλοί από μας είχαν τοιπήματα, είχαν πέσει ή χτυπήσει στο σχολείο, αλλά ποτέ κάποιος δεν είχε τραυματιστεί σοβαρά, τουλάχιστον όσο καιρό ήμουν εγώ εκεί. Άρα το εγχείρημα πέτυχε.

Μακάρι να είχαν περισσότερα παιδιά την ευκαιρία να ιππεύουν. Οι άνθρωποι και τα ζώα πρέπει να είναι μαζί. Έχουμε περάσει ένα μεγάλο διάστη-

μα όπου συμπορευόμασταν στην εξέλιξη και κατά καιρούς υπήρξαμε και συνέταιροι. Στην εποχή μας, οι άνθρωποι έχουν αποκοπεί από τα ζώα, εκτός κι αν έχουν σκύλο ή γάτα.

Τα άλογα είναι εξαιρετικά καλά για τους εφήβους. Έχω ένα φίλο, ψυχίατρο στη Μασαχουσέτη, που έχει πολλούς εφήβους ασθενείς και οι προσδοκίες του είναι εντελώς διαφορετικές όσον αφορά τα παιδιά που υπεύδουν άλογα. Ισχυρίζεται πως, αν πάρεις δυο παιδιά που έχουν το ίδιο πρόβλημα στον ίδιο βαθμό σοβαρότητας, και το ένα κάνει τακτικά ιππασία ενώ το άλλο όχι, ο ιππέας θα τα καταφέρει καλύτερα. Από τη μία, το άλογο αποτελεί τεράστια ευθύνη, συνεπώς ο έφηβος που φροντίζει ένα άλογο αναπτύσσει ένα καλό χαρακτήρα. Από την άλλη, η ιππασία δεν είναι αυτό που φαίνεται: δεν πρόκειται για κάποιον που κάθεται πάνω σε μια σέλα και λέει στο άλογο τι να κάνει τραβώντας απότομα τα ηνία. Η πραγματική ιππασία μοιάζει πολύ με χορό ή με το πατινάζ ενός ζευγαριού. Είναι μια σχέση.

Θυμάμαι που κοίταζα κάτω για να σιγουρευτώ πως το άλογό μου ήταν στο σωστό πόδι. Όταν ένα άλογο καλπάζει μέσα στο στίβο, μια από τις μπροστινές του οπλές πρέπει να προεκτείνεται περισσότερο από την άλλη και ο ιππέας οφείλει να βοηθήσει σ' αυτό. Αν έγερνα το σώμα μου σωστά, το άλογο θα έβγαινε με το σωστό πόδι. Η αίσθηση της ισορροπίας ήταν τόσο κακή στην περίπτωση μου, που ποτέ δε μπόρεσα να μάθω σκι, όσο σκληρά κι αν προσπάθησα και παρόλο που έφτασα σε προχωρημένο επίπεδο στην τεχνική της πορείας και του «φρεναρίσματος» με λυγισμένα γόνατα. Ωστόσο, κατάφερα να συγχρονίσω το σώμα μου με το σώμα του αλόγου για να το βοηθήσω να τρέξει σωστά.

Η ιππασία ήταν πραγματική απόλαυση για μένα. Θυμάμαι τον εαυτό μου να καλπάζει στο λιβάδι και να νιώθει ατέλειωτη χαρά. Βέβαια, δεν είναι καλό για τα άλογα να τρέχουν όλη την ώρα, αλλά αραιά και πού, όταν τύχαινε να το κάνουμε, πραγματικά πλημμύριζα από χαρά. Άλλες φορές βγαίναμε βόλτες στα εξοχικά μονοπάτια και καλπάζαμε πολύ γρήγορα σε όλο το μήκος του δρόμου. Ακόμα θυμάμαι την αίσθηση: τα δέντρα σφύριζαν στ' αυτιά μου καθώς περνούσα πλάι τους. Αυτό το θυμάμαι πολύ καλά.

Η ιππασία μετά από λίγο γίνεται με βάση το ένστικτο. Ένας καλός ιππέας και το άλογό του αποτελούν μία ομάδα. Πρόκειται για μια αμφίδρομη σχέση. Δεν είναι μόνο ο άνθρωπος που λέει στο άλογο τι να κάνει. Τα άλογα είναι υπερευαίσθητα απέναντι στους αναβάτες τους και ανταποκρίνονται συνεχώς στις ανάγκες τους – πολλές φορές χωρίς καν να τους το ζητήσουν οι τελευταί-

οι. Τα άλογα των σχολών ιππασίας –τα άλογα που χρησιμοποιεί μια σχολή για να μάθει στον κόσμο ιππασία– θα σταματήσουν το τροχάδην αμέσως μόλις αισθανθούν πως ο ιππέας αρχίζει να χάνει την ισορροπία του. Νά λοιπόν γιατί το να μαθαίνεις ιππασία είναι τελείως διαφορετικό από το να μαθαίνεις ποδηλάτο. Τα άλογα φροντίζουν να μη χτυπήσει κανείς.

Η αγάπη που παίρνει ένας έφηβος από το άλογο του κάνει πολύ καλό· το ίδιο και η ομαδική δουλειά. Χρόνια ολόκληρα ο κόσμος έλεγε πως πρέπει να στέλνουμε τα δύσκολα παιδιά σε στρατιωτικές σχολές ή στο στρατό. Πολλές φορές αυτή η λογική αποδεικνύεται αποτελεσματική μόνο και μόνο επειδή αυτοί οι χώροι είναι πολύ καλά δομημένοι. Όμως το αποτέλεσμα θα μπορούσε να είναι πολύ καλύτερο αν οι στρατιωτικές σχολές είχαν άλογα.

Το βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας είναι απόρροια των σαράντα χρόνων που έχω περάσει κοντά στα ζώα.

Διαφέρει από οποιοδήποτε άλλο βιβλίο για ζώα που έχω διαβάσει, κυρίως επειδή εγώ διαφέρω από οποιοδήποτε άλλο επαγγελματία που ασχολείται με τα ζώα. Οι αυτιστικοί μπορούν να σκεφτούν όπως σκέφτονται τα ζώα. Σίγουρα, σκεφτόμαστε όπως και οι άνθρωποι – δεν είμαστε *τόσο* διαφορετικοί από τους φυσιολογικούς ανθρώπους. Ο αυτισμός είναι ένα είδος μακρινής στάσης στη διαδρομή που χωρίζει τους ανθρώπους από τα ζώα, τοποθετώντας έτσι τους αυτιστικούς στην πλέον κατάλληλη θέση για να μεταφράσουν «τη γλώσσα των ζώων». Μπορώ να πω στους ανθρώπους γιατί το ζώο τους κάνει ό,τι κάνει.

Αυτός είναι άλλωστε ο λόγος που μπόρεσα να πετύχω στη ζωή, αν και αυτιστική. Η συμπεριφορά των ζώων ήταν ο σωστός τομέας για μένα, αφού, κατανοώντας τα ζώα, κατάφερα να αναπληρώσω τα σημεία της κοινωνικής αντίληψης όπου υστερούσα. Μέχρι σήμερα, έχω δημοσιεύσει πάνω από τριακόσιες επιστημονικές εργασίες, η ιστοσελίδα μου στο Διαδίκτυο δέχεται πέντε χιλιάδες επισκέπτες το μήνα και η ίδια δίνω τριάντα πέντε διαλέξεις το χρόνο σχετικά με τη διαχείριση των ζώων. Δίνω επίσης περίπου είκοσι πέντε διαλέξεις σχετικά με τον αυτισμό, με αποτέλεσμα να μετακινούμαι συνεχώς. Τα μισά βοοειδή των Ηνωμένων Πολιτειών και του Καναδά διέπονται από ανθρώπινα συστήματα σφαγιασμού που έχω σχεδιάσει εγώ.

Ως προς αυτό, οφείλω πολλά στο γεγονός πως το μυαλό μου δουλεύει διαφορετικά.

Ο αυτισμός μου έδωσε μια αλλιώςτική προοπτική απέναντι στα ζώα, μια προοπτική που δεν έχουν οι περισσότεροι επαγγελματίες, κι αυτή δεν είναι άλλη από τη διαπίστωση πως τα ζώα είναι πιο έξυπνα απ' ό,τι νομίζουμε. Βέ-

βαια, υπάρχει πολύς κόσμος που συμφωνεί μ' αυτή τη σκέψη. Πολλοί ιδιοκτήτες κατοικιδίων και φιλόζωοι θα γυρίσουν και θα σου πουν: «Ο μικρός Φλάφι μπορεί να σκεφτεί», αλλά οι ερευνητές στον τομέα των ζώων έχουν απορρίψει κατά μέγα μέρος αυτή την άποψη θεωρώντας την ευσεβή πόθο.

Ωστόσο, συνειδητοποίησα πως οι συμπαθητικές ηλικιωμένες κυρίες είχαν δίκιο τελικά. Οι άνθρωποι που αγαπούν τα ζώα και περνούν αρκετό χρόνο μαζί τους συχνά αρχίζουν να αισθάνονται ότι τα ζώα κρύβουν κάτι παραπάνω από ό,τι φανερώνει μια επιφανειακή ματιά. Απλώς δεν ξέρουν τι ή πώς να το περιγράψουν.

Εγώ βρίσκω τυχαία την απάντηση ή αυτό που νομίζω πως αποτελεί μέρος της απάντησης. Εξαιτίας των δικών μου προβλημάτων, πάντα παρακολουθούσα τη νευρολογική έρευνα στον ανθρώπινο εγκέφαλο τόσο στενά όσο και τον δικό μου τομέα. Έπρεπε να το κάνω. Ψάχνω συνεχώς απαντήσεις για το πώς θα κουμαντάρω τη δική μου ζωή, όχι μονάχα των ζώων. Παρακολουθώντας συγχρόνως και τους δύο τομείς, κατάφερα να διακρίνω μια σχέση μεταξύ της ανθρώπινης νοημοσύνης και της νοημοσύνης των ζώων, η οποία δεν είχε ποτέ καταγραφεί από τη ζωοτεχνική επιστήμη.

Η επιστημονική πραγματεία σχετικά με τους αυτιστικούς «σοφούς» φώτισε την ανακάλυψή μου. Οι αυτιστικοί σοφοί είναι άνθρωποι που μπορούν να κάνουν πράγματα όπως να σου πουν τι μέρα γεννήθηκαν βασιζόμενοι στην ημερομηνία γέννησής σου ή να υπολογίσουν με το μυαλό τους αν ο αριθμός της διεύθυνσής σου είναι μονός ή όχι. Συνήθως, ο δείκτης νοημοσύνης τους ανήκει στην κατηγορία των νοητικά καθυστερημένων – αν και αυτό δεν είναι ο κανόνας. Ωστόσο, μπορούν να κάνουν *από μόνοι τους* πράγματα που οι κανονικοί άνθρωποι δε μπορούν καν να *διδασχτούν* πώς να τα κάνουν πράξη, όσο σκληρά κι αν προσπαθήσουν ή όσο χρόνο κι αν αφιερώσουν σε εξάσκηση.

Τα ζώα είναι σαν τους αυτιστικούς σοφούς. Μάλιστα, θα τολμούσα να πω πως τα ζώα μπορεί τελικά να *είναι* αυτιστικοί σοφοί. Τα ζώα έχουν ιδιαίτερα ταλέντα που δεν τα συναντάμε στους κανονικούς ανθρώπους. Σύμφωνα με το ίδιο σκεπτικό, οι αυτιστικοί έχουν ιδιαίτερα ταλέντα που δεν τα έχουν οι φυσιολογικοί άνθρωποι. Επίσης, κάποια ζώα τυχαίνει να έχουν ειδικές μορφές ευφυΐας που οι κανονικοί άνθρωποι δε διαθέτουν. Αντίστοιχα, ορισμένοι αυτιστικοί σοφοί έχουν ειδικές μορφές ευφυΐας. Πιστεύω πως τις περισσότερες φορές η ευφυΐα των ζώων συναντάται για τον ίδιο λόγο που συναντούμε και την ευφυΐα των αυτιστικών: από μια διαφορά στον εγκέφαλο που χαρακτηρίζει τους αυτιστικούς και τα ζώα.

Ο λόγος που καταφέραμε να ζούμε τόσα χρόνια μαζί με τα ζώα χωρίς να προσέξουμε κάποια από τα ιδιαίτερα ταλέντα τους είναι απλός: δε μπορούμε να τα αντιληφθούμε. Οι κανονικοί άνθρωποι ποτέ δεν είχαν τα ιδιαίτερα ταλέντα που έχουν τα ζώα, άρα δεν ήξεραν τι να αναζητήσουν. Οι φυσιολογικοί άνθρωποι μπορεί να κοιτούν ένα ζώο που κάνει κάτι υπέροχο και να μην καταλαβαίνουν τι βλέπουν. Η ευφυΐα των ζώων δεν είναι ορατή με γυμνό μάτι.

Σίγουρα, δε γνωρίζω όλα τα ταλέντα που έχουν τα ζώα, ούτε όλους τους τομείς όπου θα μπορούσαν να τα χρησιμοποιήσουν αν τους δίναμε την ευκαιρία. Τώρα όμως, που έχω δει τη σχέση ανάμεσα στην αυτιστική σοφία και την ευφυΐα των ζώων, έχω τουλάχιστον μιαν ιδέα για το τι ψάχνω: ψάχνω τους τρόπους με τους οποίους τα ζώα μπορούν να χρησιμοποιήσουν την εκπληκτική τους ικανότητα να *αντιλαμβάνονται πράγματα που οι άνθρωποι δε μπορούν να αντιληφθούν και να θυμούνται λεπτομερώς πληροφορίες που εμείς δε μπορούμε να θυμηθούμε*, προκειμένου να κάνουν τη ζωή των ανθρώπων και των ζώων καλύτερη. Νά μια σκέψη μου: Έχουμε σκύλους-οδηγούς για τους τυφλούς. Τι θα λέγατε για σκύλους-βοηθούς για τους μεσήλικες που αρχίζουν να μη θυμούνται και τόσο καλά; Βάζω στοίχημα πως σχεδόν κάθε σκύλος θυμάται πιο εύκολα πού έχει αφήσει το αφεντικό του τα κλειδιά του αυτοκινήτου, ειδικά όταν το αφεντικό είναι πάνω από σαράντα ετών (αλλά, γιατί όχι, και κάτω απ' τα σαράντα).

Ή, τι θα λέγατε για σκύλους-βοηθούς που θα θυμούνται πού έχουν αφήσει τα παιδιά σας το τηλεκοντρόλ; Είμαι σίγουρη πως ένας σκύλος μπορεί να το κάνει, αν τον εκπαιδεύσετε.

Φυσικά, δεν παίρνω όρκο γι' αυτό. Μπορεί να κάνω και λάθος. Για μένα ωστόσο, η ικανότητα να μαντεύω τα ταλέντα των ζώων τείνει να γίνει σαν τους αστρονόμους που μαντεύουν την ύπαρξη ενός πλανήτη αόρατο στους πάντες, βασιζόμενοι στην κατανόηση της βαρύτητας. Σιγά-σιγά μπορώ να προβλέπω με ακρίβεια τα ταλέντα των ζώων που κανείς άλλος δε μπορεί να δει, βασιζόμενη σε όσα γνωρίζω για το αυτιστικό ταλέντο.

Τα ζώα από έξω προς τα μέσα

Όταν πήγα στο κολέγιο, ήξερα πως ήθελα να μάθω τα πάντα γύρω από τα ζώα.

Ήταν το 1960, και στον τομέα της ψυχολογίας κυριαρχούσε ο Φ. Σκίνερ και ο συμπεριφορισμός. Ο δρ. Σκίνερ ήταν τόσο διάσημος, που σχεδόν κάθε φοιτητής της χώρας είχε στη βιβλιοθήκη του το *Beyond Freedom and Dignity*. Δί-

δασκε πως το μόνο που χρειάζεται να μελετήσουμε είναι η συμπεριφορά. Υποτίθεται πως δεν κάναμε σκέψεις για το τι υπάρχει μέσα στο μυαλό του ατόμου ή του ζώου, γιατί δε μπορούσαμε να υπολογίσουμε το περιεχόμενο του *μαύρου κουτιού*: ευφύια, συναίσθημα, κίνητρα. Το μαύρο κουτί ήταν εκτός ορίων· κανείς δε μπορούσε να συζητήσει γι' αυτό. Το μόνο μετρήσιμο στοιχείο ήταν η συμπεριφορά, και, συνεπώς, μελετούσαμε τη συμπεριφορά.¹ Για τους συμπεριφοριστές αυτό δεν ήταν μεγάλη απώλεια, μιας και γι' αυτούς το περιβάλλον ήταν το μόνο πράγμα που είχε σημασία.

Ορισμένοι συμπεριφοριστές που ασχολούνταν με τα ζώα έφτασαν αυτή την ιδέα στα άκρα, διδάσκοντας πως τα ζώα δεν *έχουν* ευφύια, μα ούτε και συναισθήματα. Τα ζώα χαρακτηρίζονται μόνο από συμπεριφορά, που *διαμορφώνεται* από την επιβράβευση, την τιμωρία, τη θετική και αρνητική ενίσχυση από το περιβάλλον.

Η *επιβράβευση* και η *θετική ενίσχυση* είναι το ίδιο πράγμα: σου συμβαίνει κάτι καλό, χάρη σε κάτι που έκανες. Η *τιμωρία* και η *αρνητική ενίσχυση* είναι αντίθετες. Τιμωρία είναι όταν σου συμβαίνει κάτι κακό. Αρνητική ενίσχυση είναι όταν κάτι αρνητικό *παύει* να σου συμβαίνει, ή δεν *αρχίζει* καν να σου συμβαίνει, χάρη σε κάτι που έκανες. Η τιμωρία είναι κακή και η αρνητική ενίσχυση είναι καλή. Η τιμωρία σε κάνει να σταματήσεις αυτό που κάνεις – αν και πολλοί συμπεριφοριστές πιστεύουν πως το να τιμωρήσεις μια κακή συμπεριφορά δεν είναι τόσο αποτελεσματικό όσο το να επιβραβεύσεις μια καλή συμπεριφορά, προκειμένου να κάνεις ένα ζώο να πράξει αυτό που θέλεις.

Η αρνητική ενίσχυση γίνεται πιο δύσκολα κατανοητή. Η αρνητική ενίσχυση δεν είναι τιμωρία· είναι επιβράβευση. Η επιβράβευση όμως είναι *αρνητική*, υπό την έννοια πως κάτι που δε σου αρέσει είτε σταματά να συμβαίνει είτε δεν αρχίζει καν να συμβαίνει. Ας πούμε πως το τετράχρονο παιδί σας φωνάζει και κλαίει προκαλώντας σας πονοκέφαλο. Κάποια στιγμή χάνετε την υπομονή σας και το μαλώνετε, με αποτέλεσμα αυτό να σαστίσει και να σωπάσει. Αυτό αποτελεί αρνητική ενίσχυση, γιατί κάνατε το κλάμα να σταματήσει: πετύχατε, δηλαδή, αυτό που θέλατε. Τώρα έχετε περισσότερες πιθανότητες να του ξαναφωνάξετε την επόμενη φορά που θα 'χει τις κακές του, γιατί έχετε ενισχυθεί αρνητικά προκειμένου να το κατασαδιάζετε όταν γκρινιάζει.

Οι συμπεριφοριστές θεωρούν πως αυτές οι βασικές θεωρίες εξηγούν τα πάντα γύρω από τα ζώα, τα οποία δεν ήταν παρά μηχανές που ανταποκρίνονταν σε ερεθίσματα. Μάλλον είναι δύσκολο για τον κόσμο να φανταστεί τον αντίκτυπο που είχε η ενλόγω άποψη εκείνα τα χρόνια. Ήταν κάτι σα θρη-

σκεία. Για εμένα και για πολύ κόσμο, ο Σκίνερ ήταν ο θεός. Ήταν ο θεός της ψυχολογίας.

Αποδείχτηκε πως δεν ήταν και τόσο θεός από κοντά. Όταν ήμουν περίπου δεκαοχτώ χρονών, γνώρισα τον Φ. Σκίνερ. Του είχα γράψει ένα γράμμα για τη μηχανή συμπίεσης που είχα και μου είχε απαντήσει πως αυτό που τον εντυπωσίασε ήταν το κίνητρό μου. Κάτι που, αν το σκεφτείς, είναι μάλλον περιέργο. Ο θεός του συμπεριφορισμού μιλούσε για το εσωτερικό μου κίνητρο, όχι για τη συμπεριφορά μου. Μάλλον ήταν μπροστά από την εποχή του, μιας και το κίνητρο αποτελεί φλέγον θέμα στη σύγχρονη έρευνα περί αυτισμού.

Μόλις έλαβα το γράμμα του, πήρα τηλέφωνο στο γραφείο του και ζήτησα να τον δω. Ήθελα να του μιλήσω για την έρευνα που είχα κάνει.

Τελικά μού τηλεφώνησαν και με κάλεσαν στο Χάρβαρντ για να τον επισκεφτώ. Ήταν λες και πήγαινα να δω τον Πάπα στο Βατικανό. Ο δρ. Σκίνερ ήταν ο διασημότερος καθηγητής στον τομέα της ψυχολογίας· είχε γίνει εξώφυλλο στο περιοδικό *Time*.² Είχα πολύ άγχος όταν πήγα να τον δω. Με θυμάμαι να περπατώ προς την αίθουσα Ουίλιαμ Τζέιμς, να κοιτώ το κήριο και να σκέφτομαι: «Ίδου ο ναός της ψυχολογίας».

Όμως, όταν έφτασα στο γραφείο του, η απογοήτευσή μου ήταν μεγάλη. Ο καθηγητής ήταν ένας συνηθισμένος άνθρωπος. Θυμάμαι πως είχε ένα φυτό που 'χε τυλίξει το γραφείο του και επεκτεινόταν στον υπόλοιπο χώρο του δωματίου. Εκεί που καθόμασταν και συζητούσαμε, άρχισε να μου κάνει κάποιες πολύ προσωπικές ερωτήσεις. Δεν τις θυμάμαι ακριβώς, γιατί δε συγκρατώ σχεδόν ποτέ συγκεκριμένες λέξεις ή προτάσεις από συζητήσεις. Οι αυτιστικοί, άλλωστε, σκέφτονται με εικόνες. Δεν υπάρχουν λέξεις μέσα στο μυαλό μας· μονάχα ένας χείμαρρος από εικόνες. Συνεπώς, δε θυμάμαι τις προφορικές λεπτομέρειες των ερωτήσεων. Το μόνο που μου έμεινε είναι πως μου έκανε αυτές τις ερωτήσεις.

Στη συνέχεια, προσπάθησε να μου ακουμπήσει τα πόδια. Σοκαρίστηκα. Δε φορούσα κάποιο προκλητικό φόρεμα. Αντιθέτως, το φόρεμά μου ήταν συντηρητικό, κι αυτό ήταν το τελευταίο πράγμα που περίμενα να μου συμβεί. Του είπα λοιπόν: «Μπορείτε να τα κοιτάτε, αλλά όχι να τα αγγίζετε». Αυτό το θυμάμαι.

Ωστόσο, καταφέραμε να μιλήσουμε για τα ζώα και τη συμπεριφορά, και κάποια στιγμή τού είπα: «Δρ. Σκίνερ, μακάρι να μπορούσαμε να μάθουμε πώς λειτουργεί ο εγκέφαλος». Αυτό είναι το δεύτερο κομμάτι της συνομιλίας που θυμάμαι ξεκάθαρα.

Εκείνος μού είπε: «Δε χρειάζεται να μάθουμε πώς λειτουργεί το μυαλό, έχουμε τη συντελεστική εξαρτημένη μάθηση».

Θυμάμαι πως, επιστρέφοντας στο σχολείο, σκεφτόμουν ξανά και ξανά αυτή τη φράση και τελικά είπα μέσα μου: «Δε νομίζω πως το πιστεύω».

Δεν το πίστευα γιατί αντιμετώπιζα προβλήματα που σίγουρα δεν προέρχονταν από το περιβάλλον μου. Επιπλέον, στο κολέγιο είχα πάρει ένα μάθημα για την ηθολογία των ζώων –οι ηθολόγοι μελετούν τα ζώα στο φυσικό τους περιβάλλον–, και ο Τόμας Έβανς, ο καθηγητής μας, δίδασκε πως τα ένστικτα των ζώων είναι εγγενή σχήματα συμπεριφοράς και τα ζώα γεννιούνται μ' αυτά. Τα ένστικτα δεν έχουν καμία σχέση με το περιβάλλον· πηγαίνουν μαζί με το ζώο.

Ο δρ. Σκίνερ άλλαξε γνώμη στα γεράματα. Ένας φίλος μου, ο Τζον Ράτι, ψυχίατρος στο Χάρβαρντ και συγγραφέας των βιβλίων *Shadow Syndromes* και *A User's Guide to the Brain*, μου αφηγήθηκε τι συνέβη σ' ένα γεύμα που είχε με τον δρ. Σκίνερ τα τελευταία χρόνια της ζωής του.³ Κατά τη διάρκεια της συζήτησης που είχαν, ο Τζον τον ρώτησε: «Δε νομίζετε πως ήρθε ο καιρός να μπορούμε μέσα στο μαύρο κουτί;»

Κι ο δρ. Σκίνερ απάντησε: «Έπειτα από το εγκεφαλικό μου, το σκέφτηκα».

Το μυαλό είναι πανίσχυρο, και ένα άτομο που ο εγκέφαλός του δε λειτουργεί σωστά ξέρει ακριβώς πόσο πανίσχυρο είναι. Ο δρ. Σκίνερ έφτασε σ' αυτή την ανακάλυψη περνώντας από τον δύσκολο δρόμο. Το εγκεφαλικό που υπέστη του έδειξε πως δεν ελέγχονται τα πάντα από το περιβάλλον. Αλλά τη δεκαετία του '70, όταν εγώ ήμουν στην αρχή, ο συμπεριφορισμός ήταν νόμος.

Δε θέλω να φαίνομαι σαν εχθρός του συμπεριφορισμού, γιατί δεν είμαι. Υπό μία έννοια, οι συμπεριφοριστές δε διέφεραν και τόσο από τους ηθολόγους, γιατί καμία από τις δύο σχολές δεν κοιτούσε μέσα στο μυαλό των ζώων. Οι συμπεριφοριστές παρατηρούσαν τα ζώα σε εργαστηριακό περιβάλλον, ενώ οι ηθολόγοι σε φυσικό περιβάλλον. Και οι δυο όμως παρατηρούσαν τα ζώα εξωτερικά.

Οι συμπεριφοριστές έκαναν μεγάλο λάθος δηλώνοντας πως το μυαλό είναι εκτός των ορίων, αλλά η επικέντρωσή τους στο περιβάλλον αποτέλεσε και αποτελεί μέχρι σήμερα ένα τεράστιο βήμα. Πριν το συμπεριφορισμό, κανείς δεν καταλάβαινε τη σημασία του περιβάλλοντος. Ο κόσμος εξακολουθεί να μην την αντιλαμβάνεται. Στη βιομηχανία συσκευασίας κρεάτων, όπου δούλευα επί τριάντα χρόνια σχεδιάζοντας ανθρώπινα συστήματα μεταχείρισης των ζώων, πολλοί ιδιοκτήτες τέτοιων εγκαταστάσεων δε σκέφτονται σοβαρά το περιβάλλον των βοοειδών τους. Αν υπάρχει πρόβλημα με το κοπάδι, δεν τους

περνά απ' το μυαλό να κοιτάξουν το περιβάλλον των ζώων τους για να δουν τι συμβαίνει. Θέλουν απλώς τον εξοπλισμό που τους εγκαθιστώ, αλλά δε συνειδητοποιούν πως ο εξοπλισμός δε θα δουλέψει αν το περιβάλλον είναι κακό.

Στα εκτροφεία, περιβάλλον θεωρείται το φυσικό περιβάλλον καθώς και ο τρόπος με τον οποίο οι υπάλληλοι μεταχειρίζονται τα ζώα. Εάν η μεταχείριση των ζώων είναι κακή αλλά όχι χειρίστη, ένας καλοσυντηρημένος εξοπλισμός θα μπορέσει να δουλέψει.

Το *περιοριστικό σύστημα κεντρικής γραμμής* που έχω σχεδιάσει και έχει τοποθετηθεί στις μισές εγκαταστάσεις της Βορείου Αμερικής λειτουργεί μόνο όταν υπάρχει καλή μεταχείριση των ζώων. Το ενλόγω περιοριστικό σύστημα είναι ένας μεταφορέας που περνά κάτω από το στήθος και την κοιλιά του ζώου. Τα ζώα κάθονται με τα πόδια περασμένα δεξιά κι αριστερά από τον κεντρικό μεταφορέα, όπως δηλαδή θα κάθονταν πάνω σ' ένα καταβαλέτο.

Ο λόγος που οι εγκαταστάσεις υιοθέτησαν τη δική μου πρόταση είναι επειδή τα ζώα είναι πολύ πιο πρόθυμα να μπου μέσα στο ενλόγω μηχάνημα απ' ό,τι στους παλιούς περιοριστικούς μηχανισμούς σχήματος V. Αυτό το πλεονέκτημα καθιστά το σχεδιασμό μου πιο αποτελεσματικό. Αυτό ήταν και το βασικό μειονέκτημα των παλιών μηχανισμών: τα ζώα δεν ήθελαν να μπαίνουν μέσα. Οι περιοριστές σχήματος V κάνουν τη δουλειά τους και δεν πληγώνουν τα ζώα, αλλά συμπιέζουν τα πόδια των ζώων, με αποτέλεσμα, όταν αυτά μπαίνουν στο μηχανισμό, να νιώθουν πως δεν έχουν αρκετό χώρο για να κινήσουν τα πόδια τους. Η σχεδιαστική μου καινοτομία δεν έχει να κάνει με την τεχνολογία αλλά με τη συμπεριφορά. Το αποτέλεσμα είναι καλύτερο γιατί αυτός ο μηχανισμός σέβεται τη συμπεριφορά των ζώων.

Ωστόσο, οι κτηνοτροφικές μονάδες δε φαίνεται να το συνειδητοποιούν, όπως δε συνειδητοποιούν επίσης ότι ο εξοπλισμός που τους προσφέρω δε θα δουλέψει εάν δεν υπάρχει σωστή μεταχείριση των ζώων. Οι υπεύθυνοι επικεντρώνονται στον εξοπλισμό.

Ένα πράγμα που μου αρέσει στους συμπεριφοριστές είναι πως τις περισσότερες φορές είναι φύσει οπτιμιστές. Αρχικά, θεωρούσαν πως οι νόμοι της μάθησης ήταν απλοί και κοινοί για όλους, και πως όλα τα πλάσματα τους ακολουθούσαν. Γι' αυτό ο Φ. Σκίνερ πίστευε πως οι αρουραίοι των εργαστηρίων ήταν τα μόνα ζώα που χρειαζόταν κανείς να παρατηρήσει, γιατί όλα τα ζώα (και οι άνθρωποι) μαθαίνουν με τον ίδιο τρόπο.

Το σκεπτικό της μάθησης του δρ. Σκίνερ ήταν *συνεργικό* στο σύνολό του, που σήμαινε πως οι θετικοί συσχετισμοί (ή επιβραβεύσεις) ενίσχυαν τη συμπε-

ριφορά, ενώ οι αρνητικοί (ή τιμωρίες) την αποδυνάμωναν. Εάν ήθελε κανείς να διδάξει μια πραγματικά σύνθετη συμπεριφορά, το μόνο που χρειαζόταν να κάνει ήταν να απομονώσει τα συστατικά της στοιχεία και να διδάξει κάθε μικροσκοπικό της κομμάτι χωριστά, παρέχοντας στην πορεία επιβραβεύσεις. Αυτό λεγόταν *ανάλυση έργου* και ήταν μια τεράστια βοήθεια όχι μόνο ως προς την εκπαίδευση των ζώων (αν και οι εκπαιδευτές ζώων ανέκαθεν το έκαναν μέχρι ενός βαθμού), αλλά και για οποιονδήποτε προσπαθεί να διδάξει σε παιδιά ή ενήλικες με αναπηρία. Έχω δει βιβλία συμπεριφορισμού για γονείς, τα οποία παίρνουν οτιδήποτε διαφορετικό έχει να κάνει ένα παιδί ή ένας ενήλικας κατά τη διάρκεια της ημέρας, όπως να σηκωθεί από το κρεβάτι, να ντυθεί, να φάει πρωινό και πάει λέγοντας, και απομονώνουν την κάθε δραστηριότητα, εντοπίζοντας παράλληλα τα συστατικά της μέρη. Ένα θεωρητικά απλό πράγμα, όπως το να ντυθεί κανείς το πρωί, μπορεί να εμπεριέχει είκοσι ή τριάντα διαφορετικά στάδια – ή και παραπάνω. Η ανάλυση έργου τα κατηγοριοποιεί και, στη συνέχεια, διδάσκει το καθένα ξεχωριστά.

Το να κάνει κανείς μια ανάλυση έργου δεν είναι τόσο εύκολο όσο φαίνεται, γιατί τα άτομα χωρίς αναπηρίες ουσιαστικά δεν αντιλαμβάνονται τις πολύ μικρές χωριστές κινήσεις που περιλαμβάνει μια ενέργεια, όπως όταν δένουμε τα κορδόνια των παπουτσιών ή όταν κουμπώνουμε το πουκάμισό μας. Τα κανονικά παιδιά μαθαίνουν με την πρώτη τέτοιου είδους κινήσεις και οι γονείς τους δε χρειάζεται να έχουν κάποια ειδική ικανότητα για να τα μάθουν πώς να ντύνονται και πώς να δένουν τα κορδόνια τους. Αν έχετε προσπαθήσει ποτέ να δείξετε σε κάποιον πώς να κουμπώσει το πουκάμισό του κι εκείνος δεν έχει την παραμικρή ιδέα πώς να το κάνει, σύντομα θα συνειδητοποιήσετε πως δεν ξέρετε ούτε κι εσείς – τουλάχιστον όχι με την έννοια της αλληλουχίας των μικροσκοπικών και ξεχωρών κινήσεων που οδηγούν στο επιτυχημένο κούμπωμα ενός κουμπιού. Εσείς απλώς το κάνετε.

Η πεποίθηση των συμπεριφοριστών πως κάθε ζώο ή άτομο μπορεί να μάθει τα πάντα όταν υπάρχει η σωστή επιβράβευση αποτέλεσε τον άξονα πάνω στον οποίο κινήθηκε ο Ίβαν Λόβας με τα αυτιστικά παιδιά. Στην πιο διάσημη μελέτη του, πήρε μια ομάδα αυτιστικών παιδιών μικρής ηλικίας και στα μισά εφάρμοσε μια εντατική *θεραπεία συμπεριφοράς*, ενώ στα άλλα μισά μια λιγότερο εντατική αγωγή. Η θεραπεία συμπεριφοράς σημαίνει την *κλασική συντελεστική εξαρτημένη μάθηση*, που καλεί τα παιδιά να επαναλάβουν ξανά και ξανά όσες συμπεριφορές θέλει να τους μάθει ο δρ. Λόβας για να τα επιβραβεύσει κάθε φορά που κάνουν κάτι σωστά. Τα αποτελέσματα που δημοσίευσε έδειξαν ότι

τα παιδιά που ακολούθησαν την εντατική θεραπεία δε διέφεραν πια σε τίποτα από τα κανονικά παιδιά.⁴

Ακολούθησαν πολλά χρόνια με διαμάχες σχετικά με το εάν ο δρ. Λόβας θεράπευσε ή δε θεράπευσε τα παιδιά. Για μένα ωστόσο, αυτό που μετράει είναι το γεγονός ότι ανέδειξε την ιστορία αυτών των παιδιών και δημιουργήθηκε μια ολόκληρη κουβέντα γύρω από το θέμα. Ο συμπεριφορισμός έδωσε στους γονείς και στους καθηγητές ένα λόγο για να σκεφτούν πως τα αυτιστικά άτομα μπορούν να καταφέρουν πολύ περισσότερα απ' ό,τι θα μπορούσε κανείς να σκεφτεί. Αυτό ήταν το καλό.

Η άλλη μεγάλη συνεισφορά των συμπεριφοριστών είναι πως υπήρξαν και εξακολουθούν να είναι μέχρι σήμερα εξαιρετικά στενοί παρατηρητές της συμπεριφοράς ανθρώπων και ζώων. Μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα, μπορούν να εντοπίσουν αδιόρατες αλλαγές στη συμπεριφορά ενός ζώου και να τις συνδέσουν με κάτι από το περιβάλλον του. Αυτό αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα ταλέντα μου σε ό,τι έχει να κάνει με τα ζώα.

Μ' όλα του τα προβλήματα, ο συμπεριφορισμός προσέφερε πολλά και ακόμη προσφέρει. Άλλωστε, και οι ηθολόγοι είχαν αδύνατα σημεία. Για παράδειγμα, τόσο οι ηθολόγοι όσο και οι συμπεριφοριστές συμφωνούσαν απολύτως πως το χειρότερο πράγμα που θα μπορούσε κανείς να κάνει είναι να *αποδώσει ανθρώπινες ιδιότητες σ' ένα ζώο*. Και οι μεν και οι δε είχαν διαφορετικούς λόγους για να τεθούν κατά του ανθρωπομορφισμού –ο δρ. Σκίνερ θεωρούσε πως ο ανθρωπομορφισμός ήταν εξίσου κακός για ανθρώπους και ζώα–, αλλά, όποιοι κι αν ήταν οι λόγοι, οι δύο σχολές συμφωνούσαν. Ο ανθρωπομορφισμός ενός ζώου ήταν *λάθος*.

Κατά ένα μεγάλο βαθμό, είχαν δίκιο να τονίζουν αυτή την άποψη, μιας και πολλές φορές οι άνθρωποι συμπεριφέρονται στα κατοικίδια τους σαν να είναι άνθρωποι με τέσσερα πόδια. Οι επαγγελματίες εκπαιδευτές επαναλαμβάνουν συνεχώς στους ανθρώπους να μη θεωρούν πως τα κατοικίδια τους σκέφτονται και αισθάνονται όπως οι ίδιοι, αλλά ο κόσμος εξακολουθεί να το κάνει. Ο Τζον Ρος, εκπαιδευτής σκύλων, αναφέρει μια ιστορία στο βιβλίο του *Dog Talk* σχετικά με την πρώτη φορά που συνειδητοποίησε πως ήταν ανθρωπομορφικός, όντας επαγγελματίας. Είχε ένα ιρλανδέζικο σέτερ που το φώναζε Τζέισον, ένα μεγάλο «σκουπιδόσκυλο» που χωνόταν συνεχώς μέσα στα σκουπίδια όποτε έλειπε ο Ρος. Ο Ρος κατάλαβε πως ο Τζέισον ήξερε ότι είχε κάνει αταξία, γιατί όποτε το πάτωμα ήταν χάλια ο σκύλος εξαφανιζόταν με το που έμπαινε στο σπίτι το αφεντικό του. Τις μέρες που δεν πείραζε τα σκουπίδια,

δεν έτρεχε να κρυφτεί. Έτσι, ο Ρος σκέφτηκε πως ο Τζέισον ήξερε ότι δεν είναι καλό να σκοριά τα σκουπίδια στο πάτωμα της κουζίνας και το έβαζε στα πόδια γιατί ένιωθε άσχημα.

Τελικά ανακάλυψε πως κάτι άλλο συνέβαινε, όταν ένας πιο έμπειρος εκπαιδευτής του είπε να κάνει ένα πείραμα. Είπε στον Ρος να πάει ο ίδιος στα σκουπίδια, όταν δε θα τον έβλεπε ο Τζέισον, και να τα σκορπίσει στο πάτωμα. Η επόμενη κίνηση θα ήταν να φέρει τον Τζέισον στην κουζίνα και να δει πώς θα αντιδρούσε.

Αποδείχτηκε πως ο Τζέισον αντέδρασε όπως όλες τις προηγούμενες φορές που έβλεπε σκουπίδια στο πάτωμα: το 'βαλε στα πόδια. Δεν έτρεξε επειδή ένιωθε ένοχος. Έτρεξε επειδή ένιωθε φόβο. Για τον Τζέισον, τα σκουπίδια στο πάτωμα σήμαιναν φασαρίες. Αν ο Ρος είχε ενστερνιστεί τις αρχές των συμπεριφοριστών και σκεφτόταν το περιβάλλον του Τζέισον και όχι την «ψυχολογία» του, δε θα 'χε κάνει αυτό το λάθος.⁵

Μια φίλη μου είχε μια παρόμοια εμπειρία με τα δύο σκυλιά της, έναν Γερμανικό Ποιμενικό ενός έτους και ένα Γκόλντεν Ριτρίβερ τριών μηνών. Μια μέρα, το κουτάβι έκανε κακά στο σαλόνι. Μετά από λίγο, όταν το μεγαλύτερο σκυλί είδε τα κακά, έγινε τόσο ανήσυχο που άρχισε να κάνει ανοησίες. Εάν το μεγαλύτερο σκυλί είχε κάνει τα κακά και μετά άρχιζε τις ανοησίες, πιθανότατα η ιδιοκτήτριά του να νόμιζε πως το σκυλί ήξερε ότι είχε κάνει κάτι κακό. Από τη στιγμή όμως που τα είχε κάνει το κουτάβι, η ιδιοκτήτρια κατάλαβε πως το όλο περιστατικό δε σήμαινε τίποτε άλλο παρά μόνο άσχημα νέα.

Αυτές οι ιστορίες αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα προκειμένου να αποφεύγουμε τον ανθρωπομορφισμό των ζώων, και όχι μόνο. Στα φοιτητικά μου χρόνια, αν και *οι πάντες* ήταν κατά του ανθρωπομορφισμού, εγώ πίστευα πως ήταν σημαντικό να σκεφτόμαστε την πλευρά του ζώου. Θυμάμαι έναν σπουδαίο ψυχολόγο στον τομέα των ζώων, τον Νεοζηλανδό ηθολόγο Ρον Κίλγκουρ, που είχε γράψει πολλά για το πρόβλημα του ανθρωπομορφισμού. Μία από τις πρώτες του δημοσιεύσεις περιέγραφε την ιστορία ενός ατόμου που είχε για κατοικίδιο ένα λιοντάρι και θα το μετέφερε με αεροπλάνο. Κάποιος λοιπόν σκέφτηκε πως το λιοντάρι θα ένιωθε πολύ πιο άνετα αν είχε ένα μαξιλάρι κατά τη διάρκεια του ταξιδιού, αφού αυτό θα έκανε κι έναν άνθρωπο να νιώθει πιο άνετα. Έτσι, έβαλαν ένα μαξιλάρι στο λιοντάρι, κι αυτό το έφαγε και πέθανε. Το συμπέρασμα ήταν το εξής: μη γίνεστε ανθρωπομορφικοί· είναι επικίνδυνο για το ζώο.

Όμως, όταν διάβασα αυτή την ιστορία, είπα στον εαυτό μου: «Ναι, δε χρειάζεται μαξιλάρι, χρειάζεται κάτι για να ξαπλώσει, φύλλα ας πούμε και

γρασίδι». Δεν έβλεπα το λιοντάρι ως άνθρωπος αλλά ως λιοντάρι. Αν μη τι άλλο, το προσπαθούσα.

Αυτός ο τρόπος σκέψης ήταν παράνομος για τους συμπεριφοριστές· μα ούτε οι ηθολόγοι ενθάρρυναν αυτή την κατεύθυνση. Και οι δύο σχολές ανήκαν ουσιαστικά στην κατηγορία των περιβαλλοντιστών. Η μεγάλη διαφορά ήταν σε ποιο περιβάλλον βρισκόταν το ζώο όταν οι ερευνητές το μελετούσαν.

Τελικά, κατάλαβα πως είχα μια βαθιά γνώση στην ηθολογία των ζώων από φοιτήτρια στο κολέγιο και προτού ξεκινήσω τη μεταπτυχιακή μου πορεία στο Πανεπιστήμιο της Αριζόνα. Έκανα καλά, γιατί η Πολιτεία της Αριζόνα ήταν το κέντρο του συμπεριφορισμού. *Τα πάντα* ήταν συμπεριφορισμός. Επίσης, δε μου άρεσαν ορισμένα από τα ιδιαίτερα βάνουσα πειράματα που έκαναν σε ποντίκια και μαϊμούδες. Θυμάμαι μια κακόμοιρη μαϊμού που είχε ένα πράγμα από πλεξικλάς στο όσχεό της, με το οποίο της προκαλούσαν ηλεκτροσόκ. Μου φαινόταν φρικτό.

Δε συμμετείχα σε κανένα από εκείνα τα δυσάρεστα πειράματα. Δεν είμαι υπέρ της χρησιμοποίησης ζώων ως αντικείμενα πειραμάτων παρά μόνο όταν πρόκειται να μάθουμε κάτι εξαιρετικά σημαντικό. Εάν χρησιμοποιούμε τα ζώα για να βρούμε τη θεραπεία για τον καρκίνο, είναι πολύ διαφορετικό: και τα ζώα έχουν ανάγκη από την ίδια θεραπεία. Αλλά δεν έκαναν κάτι τέτοιο στην Αριζόνα. Πέρασα μια ολόκληρη χρονιά στο τμήμα ψυχολογίας μελετώντας πειραματική ψυχολογία και κατέληξα στο ακόλουθο συμπέρασμα: «Αυτό δε θέλω να το κάνω».

Αν και τα πειράματα δεν ήταν δυσάρεστα για τα ζώα, εγώ δεν καταλάβαινα τι νόημα είχαν. Η απορία μου ήταν η εξής: «Τι μαθαίνουμε από αυτά;» Ο δρ. Σκίνερ έγραψε πολλά σχετικά με τα προγράμματα ενίσχυσης, δηλαδή πόσο συχνά και με πόση συνέπεια το ζώο λαμβάνει μια επιβράβευση για μια συγκεκριμένη συμπεριφορά, και το Πανεπιστήμιο εφαρμόζεε κάθε δυνατό πρόγραμμα ενίσχυσης: μεταβλητή ενίσχυση, περιοδική ενίσχυση, καθυστερημένη ενίσχυση. Εσύ του έδινες ένα όνομα, και οι ειδικοί το εφαρμόζαν.

Ήταν εντελώς τεχνητό. Ό,τι κάνουν τα ζώα μέσα στα εργαστήρια δεν έχει καμία σχέση μ' αυτά που κάνουν όταν είναι στη φύση – άρα, τι ακριβώς μαθαίνουμε απ' αυτά τα πειράματα; Μαθαίνουμε πώς συμπεριφέρονται τα ζώα μέσα στα εργαστήρια. Κάποια στιγμή, οι ειδικοί άρχισαν να ενεργούν διαφορετικά: άφησαν δηλαδή μια χούφτα εργαστηριακούς ποντικούς σε μian αυλή και τους παρακολούθησαν. Ξαφνικά, οι ποντικοί άρχισαν να αναπτύσσουν περιπλοκές συμπεριφορές, που δεν είχαν ξαναπαρουσιάσει μέχρι τότε.

Βλέποντας με τα μάτια των ζώων: Το οπτικό περιβάλλον

Η μόνη έρευνα που μ' ενδιέφερε να κάνω στην Πολιτεία της Αριζόνα ήταν η μελέτη των οπτικών ψευδαισθήσεων των ζώων. Οι οπτικές ψευδαισθήσεις μου κέντρισαν το ενδιαφέρον, γιατί είμαι από τους ανθρώπους που σκέφτονται βάσει της εικόνας. Τότε δεν το ήξερα, αλλά το γεγονός ότι σκέφτομαι σύμφωνα με την εικόνα αποτέλεσε την αρχή της καριέρας μου στον τομέα των ζώων. Μου έδωσε μια σημαντική προοπτική έναντι των άλλων φοιτητών ή καθηγητών, γιατί δεν πρέπει να ξεχνάμε πως τα ζώα ανήκουν στην κατηγορία των οπτικών τύπων: τα ζώα λειτουργούν βάσει αυτού που βλέπουν.

Όταν λέω πως σκέφτομαι βάσει της εικόνας, δεν εννοώ ότι απλώς είμαι καλή στο να κάνω αρχιτεκτονικά σχέδια και σκέτσα ή ότι μπορώ να σχεδιάσω στο μυαλό μου τα περιοριστικά συστήματα για τα βοοειδή. Για την ακρίβεια, σκέφτομαι με εικόνες. Κατά τη διαδικασία της *σκέψης*, δεν υπάρχουν λέξεις στο μυαλό μου, μόνο εικόνες.

Αυτό συμβαίνει ό,τι κι αν σκεφτώ. Για παράδειγμα, αν μου πείτε τη λέξη «μακροοικονομία», θα μου έρθει η εικόνα του μακραμέ με τον οποίο ο κόσμος κρεμάει τις γλάστρες από το ταβάνι. Γι' αυτό δε μπορώ να καταλάβω τα οικονομικά ή την άλγεβρα. Δε μπορώ να τα δω σε ακριβή εικόνα μέσα στο μυαλό μου. Στην άλγεβρα μπορεί να απέτυχα, αλλά υπήρξαν φορές που η σκέψη μέσω της εικόνας ήταν ένα πλεονέκτημα. Τη δεκαετία του '90, ήξερα πως όλες οι εταιρείες που δραστηριοποιούνται στο Διαδίκτυο θα πήγαιναν κατά διάολου, γιατί μόλις τις σκεφτόμουν οι μόνες εικόνες που μου 'ρχονταν στο μυαλό ήταν νοικιασμένοι γραφειακοί χώροι και ηλεκτρονικοί υπολογιστές που μέσα σε δυο χρόνια θα θεωρούνταν απαρχαιωμένοι. Δεν υπήρχε τίποτε πραγματικό για να το φανταστώ σε εικόνα. Οι εταιρείες δεν είχαν μεγάλα κεφάλαια. Όταν ο χρηματιστής μου με ρώτησε πως ήξερα ότι το χρηματιστήριο θα καταρρεύσει δύο φορές, του είπα: «Όταν στη Μονόπολη αρχίσεις να πετάς από δω κι από κει τα πραγματικά λεφτά, τότε την έχεις άσχημα».

Αν φέρω στο μυαλό μου μία κατασκευή την οποία τώρα δημιουργώ, όλα μου τα συμπεράσματα και οι αποφάσεις γύρω από αυτήν γίνονται με εικόνες. Βλέπω εικόνες του σχεδίου μου που πηγαίνει μια χαρά, εικόνες με προβλήματα ή δυσλειτουργικά σημεία ή εικόνες όπου όλο μου το έργο καταρρέει σε περίπτωση που υπάρχει κάποιο σοβαρό σχεδιαστικό ελάττωμα.

Σ' αυτό το σημείο κάνουν την εμφάνισή τους οι λέξεις, *αφότου* η διαδικασία της σκέψης έχει ολοκληρωθεί. Τότε θα πω κάτι του τύπου: «Αυτό δε θα πάει

καλά». Η τελική μου κρίση έρχεται μέσα από τα λόγια, αλλά όχι η διαδικασία που οδηγεί σ' αυτήν. Πάρτε το παράδειγμα ενός δικαστή και των ενόρκων και προσαρμόστε το σε μένα: όλες μου οι διαβουλεύσεις γίνονται με εικόνες, και η τελική μου ετυμολογία εκφράζεται με λέξεις.

Αν είμαι μόνη, θα πω φωναχτά την ετυμολογία. Αν πάλι βρίσκομαι με κόσμο, δε θα το κάνω – δεν είναι ευγενικό. Στο κολέγιο, τα έλεγα πολλές φορές δυνατά γιατί αυτό με βοηθούσε να οργανώσω τον τρόπο σκέψης μου. Πολλοί αυτιστικοί μιλούν δυνατά για τον ίδιο λόγο. Επίσης, θα απλοποιώ κάτι σχολιάζοντάς το με λέξεις. Θα πω δηλαδή: «Ας δοκιμάσω αυτό», ή: «Ποπό! Το βρήκα». Η γλώσσα είναι πάντα απλή. Οι εικόνες είναι περίπλοκες.

Όταν μιλώ με κόσμο, μεταφράζω τις εικόνες μου σε φράσεις ή προτάσεις που τις αποθηκεύω και τις έχω «μαγνητοφωνημένες» μες στο μυαλό μου. Τα παιδιά που με φώναζαν Μαγνητόφωνο είχαν δίκιο. Μπορεί να ήταν κακά, αλλά είχαν δίκιο. *Είμαι* μαγνητόφωνο. Μ' αυτό τον τρόπο καταφέρνω να μιλώ. Βέβαια, δεν ακούγομαι πια σα μαγνητόφωνο – πλέον έχω πάρα πολλές αποθηκευμένες φράσεις και προτάσεις και μπορώ να κάνω καινούργιους συνδυασμούς. Οι δημόσιες ομιλίες μου υπήρξαν για μένα μια τεράστια βοήθεια. Όταν με κατέκριναν με την αιτιολογία ότι οι ομιλίες μου ήταν πανομοιότυπες, άρχισα να ανακατεύω τις εικόνες, με αποτέλεσμα να ανακατευτούν και οι φράσεις.

Όταν ήμουν μικρή, δεν ήξερα ότι διέφερα από τους υπόλοιπους επειδή σκεφτόμουν μέσω των εικόνων. Πίστευα πως όλοι είχαν εικόνες μέσα στο μυαλό τους. Επομένως, όταν διαπίστωσα πως δε μου άρεσε η δουλειά που έκανα στο εργαστήριο και θέλησα να μελετήσω τα ζώα στο φυσικό τους περιβάλλον, επικεντρώθηκα στο οπτικό περιβάλλον. Δεν ήταν μια συνειδητή επιλογή: ήταν η φυσική μου κλίση.

Οι συμπεριφοριστές, όντας άτομα που σκέφτονται με λέξεις, δεν είχαν σκεφτεί ποτέ το οπτικό περιβάλλον. Όταν μιλούν για επιβράβευση ή τιμωρία ενός ζώου σύμφωνα με κάτι που έκανε, συνήθως εννοούν φαγητό ή ηλεκτροσόκ. Αυτό έχει μια λογική όσον αφορά το κουτί Σκίνερ, όπου δεν έχει και πολλά για να κάνει ένα ζώο, κι αν δεν τα πάει καλά θα υποστεί ηλεκτροσόκ. (Το κουτί Σκίνερ είναι ένα ειδικό κλουβί, συνήθως ένα κουτί από πλεξιγκλάς, όπου οι συμπεριφοριστές εξέταζαν και ανέλυναν τη συμπεριφορά των ποντικών. Μέσα στο κουτί υπήρχε μόνο ένας διακόπτης και ίσως κάποια ενδεικτικά φώτα που άναβαν ή έσβηναν όποτε υπήρχε επιβράβευση). Τα περισσότερα κουτιά Σκίνερ δεν έκαναν ηλεκτροσόκ στα ζώα, αλλά, αν η τιμωρία αποτελούσε μέρος του πειράματος, τότε θα είχε τη μορφή ηλεκτροσόκ.

Ωστόσο, στη φύση δεν υπάρχουν ηλεκτροσόκ, ούτε βρίσκεις φαγητό τσιμπώντας ένα διακόπτη. *Φαγητό βρίσκεις όταν είσαι απολύτως συντονισμένος με το οπτικό περιβάλλον.* Τελικά, οι συμπεριφοριστές αντιλήφθηκαν τη σημασία της όρασης για ένα ζώο, με αφορμή ένα διάσημο πείραμα που απέδειξε πως μπορούμε να μάθουμε σε μια μαϊμού να πατά ένα διακόπτη, μόνο και μόνο αν, κάθε φορά που το κάνει, την αφήσουμε να κοιτά έξω από το παράθυρο. Δεν ήταν απαραίτητο η επιβράβευση να έχει τη μορφή φαγητού. Η θέα από το παράθυρο αρκούσε. Τα ζώα *πρέπει* να βλέπουν και *θέλουν* να βλέπουν.

Όταν ερευνούσα τις οπτικές ψευδαισθήσεις εντός του εργαστηρίου, άρχισα να παρατηρώ τα βοοειδή στους αυλόγυρους βοσκής και πρόσεξα ότι πολλές φορές τα ζώα δεν ήθελαν να περάσουν μέσα από τα κανάλια, μέσα δηλαδή από το στενό πέρασμα απ' όπου κατέληγαν στο κανάλι συμπίεσης. Όταν είδα πως τα βοοειδή δίσταζαν και αντιδρούσαν φοβισμένα, σκέφτηκα αυθόρμητα: «Ας το σκεφτώ από την πλευρά του ζώου. Πρέπει να μπω στο κανάλι και να δω τι βλέπει».

Έβγαλα λοιπόν φωτογραφίες μέσα στα κανάλια από την οπτική γωνία του ζώου. Μέχρι και ασπρόμαυρο φιλμ έβαλα στη φωτογραφική μηχανή, μιας και πιστεύαμε πως τα ζώα έχουν ασπρόμαυρη όραση. (Αργότερα, ανακαλύψαμε πως τα ζώα βλέπουν τα χρώματα, αλλά όχι υπό το ευρύ φάσμα που τα βλέπουμε εμείς). Ήθελα να δω τι ήταν αυτό που *έβλεπαν*.

Τότε παρατήρησα πως απλά πράγματα, όπως σκιές ή αλυσίδες που κρέμονται, κάνουν τα ζώα να είναι διστακτικά.

Οι υπεύθυνοι των αυλόγυρων βοσκής θεώρησαν πως το σχέδιό μου ήταν γελοίο. Δε μπορούσαν να καταλάβουν γιατί έπρεπε να μπω εκεί μέσα και να προσπαθήσω να δω ό,τι έβλεπαν τα βοοειδή. Τώρα συνειδητοποιώ πως, με τον τρόπο μου, υπήρξα απλώς ανθρωπομορφική, όπως εκείνοι που δώσανε το μαξιλάρι στο λιοντάρι. Αφού όμως ήμουν ένα άτομο που σκεφτόταν με βάση τις εικόνες, υπέθεσα πως και οι αγελάδες θα έκαναν το ίδιο. Και δεν έπεσα έξω.

Όταν προσπαθείς να καταλάβεις πώς το περιβάλλον επηρεάζει τη συμπεριφορά ενός ζώου, *πρέπει* να δεις αυτό που βλέπει το ζώο. Θυμάμαι μια φορά που πήγα σε κάτι εγκαταστάσεις μέσα στο κτήριο, είχαν μια κινητή μεταλλική σκάλα κίτρινου χρώματος ακουμπισμένη σ' έναν τοίχο. Τα βοοειδή έπρεπε να περάσουν δίπλα από τη σκάλα όποτε έμπαιναν στο στενό πέρασμα. Αλλά τα ζώα δε μπορούσαν να περάσουν δίπλα από την κινητή σκάλα. Στύλωναν τα πόδια και αρνούταν να προχωρήσουν. Τελικά, κάποιος από τους ανθρώπους του αυλόγυρου κατάλαβε ποιο ήταν το πρόβλημα. Έβαψε γκρι τη σκάλα και όλα

λύθηκαν. Δουλεύω με τους ανθρώπους της διοίκησης και με τους υπαλλήλους που δουλεύουν στον αυλόγυρο, κι έχω διαπιστώσει ότι αυτοί που είναι στον αυλόγυρο καταλαβαίνουν καλύτερα τα ζώα απ' αυτούς που είναι στη διοίκηση.

Αν μια αγελάδα δει ένα κίτρινο αδιάβροχο πάνω σ' ένα φράχτη, θα τρομάξει. Αλλά, αν δε σκεφτόταν με εικόνες, μπορεί να μην παρατηρούσε καν το κίτρινο αδιάβροχο που ανεμίζει στο φράχτη. Η εικόνα αυτή δε χτυπάει τόσο στους κανονικούς ανθρώπους όσο σε μένα ή στην αγελάδα.

Επειδή δεν είχα συνειδητοποιήσει πως οι άλλοι γύρω μου σκέφτονται με λέξεις και όχι με εικόνες, για μεγάλο διάστημα αδυνατούσα να καταλάβω για ποιο λόγο τόσοι άνθρωποι που μεταχειρίζονται ζώα έκαναν τέτοια προφανή και στοιχειώδη λάθη. Όχι όλοι τους, βέβαια. Έχω γνωρίσει ανθρώπους στη βιομηχανία της συσκευασίας κρεάτων εξαιρετικά καλούς. Πάντα όμως με ξάφνιαζε η εικόνα ενός επαγγελματία στον τομέα των ζώων που έκανε κάτι εντελώς κουτό. Γιατί δεν καταλάβαιναν τι κάνουν λάθος;

Συγκεκριμένα, θυμάμαι μια περίπτωση όπου ο ιδιοκτήτης μιας κτηνοτροφικής μονάδας βοοειδών με προσέλαβε κάνοντας μίαν ύστατη προσπάθεια να αποφύγει το επόμενο βήμα: ολικό ξήλωμα των εγκαταστάσεων και εκ νέου ανοικοδόμηση. Με κάλεσε γιατί τα βοοειδή του δεν έμπαιναν μέσα στο στενό πέρασμα που οδηγούσε στο κανάλι συμπίεσης.

Το πρόβλημα δεν ήταν πως τα βοοειδή φοβόντουσαν τις ενέσεις. Τα περισσότερα ζώα δεν ξέρουν πως θα τους κάνουν ένεση μέσα στο κανάλι. Αλλωστε, τα ζώα νιώθουν ελάχιστα τον πόνο της ένεσης. Όσοι αποκτούν σκύλο, τον πρώτο καιρό τούς εκπλήσσει αυτή η διαπίστωση. Βλέπουν το σκύλο τους να μαζεύεται από το φόβο την ώρα που τον εξετάζει ο κτηνίατρος κι έπειτα, τη στιγμή της ένεσης, να μην ανοιγοκλείνει ούτε τα μάτια. Ορισμένοι κτηνίατροι υποστηρίζουν πως η διαφορά ενός σκύλου και ενός ανθρώπου είναι ότι ο πρώτος δεν προκαταβάλλεται με τον πόνο, ενώ ο δεύτερος το κάνει. Όταν σκεφτόμαστε την ένεση, τα πράγματα γίνονται χειρότερα.

Το πρόβλημα με τα βοοειδή του εκτροφείου έπρεπε να είναι κάτι που οι υπεύθυνοι δεν έκαναν σωστά, αφού τα ζώα ήταν μια χαρά προτού πάνε εκεί. Όμως ο ιδιοκτήτης δε μπορούσε να το βρει. Επίσης, η κατάσταση έπρεπε να διορθωθεί γρήγορα, γιατί δε γίνεται να μην πραγματοποιούνται οι εμβολιασμοί. Τα βοοειδή δεν είναι σαν τα παιδιά, που κάνουν εμβόλια για αρρώστιες όπως η πολιομυελίτιδα ή ο κοκίτης από τις οποίες πολύ δύσκολα θα προσβληθούν. Τα βοοειδή είναι ιδιαίτερα ευαίσθητα στις διάρροιες και στις λοιμώξεις του αναπνευστικού, όπως η πνευμονία. Αν δεν εμβολιαστούν, κάποια μεταδο-

τική ασθένεια θα εξαπλωθεί στο κοπάδι και θα σκοτώσει το 10% των ζώων. Άρα ο εμβολιασμός επιβάλλεται και, για να γίνει αυτό, τα βοοειδή πρέπει να περάσουν μέσα από το κανάλι συμπίεσης. Τα συγκεκριμένα ζώα δεν περνούσαν με τίποτα και ο ιδιοκτήτης είχε αρχίσει να πανικοβάλλεται.

Η κατάσταση είχε φτάσει σε τέτοιο σημείο, που οι υπεύθυνοι χρησιμοποιούσαν συσκευές που παράγουν ηλεκτρικές εκκενώσεις: ράβδους από υαλοβάμβακα που στην άκρη είχαν δύο αιχμηρές προεξοχές και έκαναν ηλεκτροσόκ στο ζώο. Οι συσκευές αυτές ανάγκαζαν τα ζώα να προχωράνε, αλλά η χρήση τους δεν ήταν σωστή επιλογή, γιατί τα ζώα τρώμαζαν και ανορθώνονταν, πράγμα επικίνδυνο για τους εργάτες. Οι ηλεκτρικές ράβδοι πάντα στρεσάρουν το ζώο, και όταν ένα ζώο στρεσαριστεί οι άμυνες του απρόσβλητου συστήματός του πέφτουν και αρρωσταίνει – άρα περισσότερα κτηνιατρικά έξοδα. Επιπλέον, τα στρεσαρισμένα ζώα χάνουν βάρος, που σημαίνει λιγότερο κρέας για πούλημα. Τα θηλυκά στα οποία έχει χρησιμοποιηθεί η ηλεκτρική ράβδος κατεβάζουν λιγότερο γάλα.

Το στρες είναι αρνητικό και για την ανάπτυξη του ανθρώπου, αν και πολλές κόσμος δεν το έχει συνειδητοποιήσει. Αυτό που ξέρει ο κόσμος είναι η *ανυπαρξία εντυχίας*: παιδιά που έχουν πέσει θύματα κακής μεταχείρισης ή έχουν παραμεληθεί πάσχουν από *νανισμό του στρες*. Η βιολογία του παιδιού είναι κανονική, τρέφεται κανονικά, αλλά δεν αναπτύσσεται. Ο νανισμός του στρες είναι πολύ σπάνιο φαινόμενο, αλλά έχει αποδειχτεί πως τα παιδιά που στρεσάζονται, όπως και τα ζώα, ενδέχεται να μεγαλώσουν με πιο αργούς ρυθμούς σε σχέση με τα παιδιά που μεγαλώνουν με ηρεμία. Οι ερευνητές έχουν διαπιστώσει πως οι ανήσυχοι ενήλικες συχνά έχουν σε χαμηλά επίπεδα την ορμόνη που ρυθμίζει την ανάπτυξη, ενώ μια μελέτη του 1997 έδειξε πως τα ανήσυχα κορίτσια, και όχι τα ανήσυχα αγόρια, έχουν περισσότερες πιθανότητες να γίνουν κοντά απ' ό,τι τα κορίτσια που μεγαλώνουν ήρεμα.

Η προσωπική μου εκτίμηση είναι ότι αργότερα θα ανακαλύψουμε πως και τα ανήσυχα αγόρια είναι επίσης πιο μικροκαμωμένα. Στα ζώα, τα ανήσυχα αρσενικά είναι μικρότερα από τα ήρεμα αρσενικά, και δε βλέπω για ποιο λόγο να ισχύει κάτι διαφορετικό στους ανθρώπους. Νομίζω πως η ιστορία του γερμανικού ορφανοτροφείου μάς δείχνει πως το στρες είναι εξίσου κακό για τα αγόρια. Πρόκειται για την περίφημη περίπτωση δύο ορφανοτροφείων στη μεταπολεμική Γερμανία, όπου το ένα διοικούταν από μια καλοσυνάτη διευθύντρια και το άλλο από μια κακόβουλη γυναίκα που εξευτέλιζε τα παιδιά μπροστά στους φίλους τους. Η τελευταία ήταν καλή μόνο με οχτώ παιδιά, τα

αγαπημένα της. Κανένα παιδί δεν είχε αρκετό φαγητό και όλα τους ήταν λιγότερο ανεπτυγμένα από το κανονικό. Τότε, ένα φυσικό πείραμα έλαβε χώρα. Η κυβέρνηση έδωσε μεγαλύτερες μερίδες στα παιδιά που ζούσαν με την καλοσυνάτη διευθύντρια – την ίδια στιγμή που η γυναίκα αυτή παραιτήθηκε από τη δουλειά της και έφυγε, ενώ *στη θέση της προσελήφθη η κακιά*. Τα οχτώ αγαπημένα παιδιά της κακιάς διευθύντριας πήγαν μαζί της στο νέο ορφανοτροφείο. Οι γιατροί που παρακολουθούσαν την ανάπτυξη όλων των παιδιών διαπίστωσαν ότι τα παιδιά του πρώτου ορφανοτροφείου, αν και είχαν περισσότερο φαγητό, δε μεγάλωναν όπως τα υπόλοιπα παιδιά του άλλου ορφανοτροφείου, γιατί πέζονταν από τη δύστροπη διευθύντρια. Είχαν περισσότερο φαγητό, αλλά λιγότερη ανάπτυξη. Τα οχτώ αγαπημένα παιδιά είχαν την πιο ταχεία ανάπτυξη. Και τα δύο ορφανοτροφεία είχαν αγόρια και κορίτσια. Άρα, και η ανάπτυξη των αγοριών είναι πιο αργή λόγω του στρες.

Όσο για τα ζώα, δεν υπάρχει καμία αμφιβολία: το στρες είναι καταστρεπτικό για την ανάπτυξη. Με άλλα λόγια, καταστρεπτικό για το κέρδος. Ακόμη λοιπόν και ο ιδιοκτήτης ενός εκτροφείου, που δε νοιάζεται για τα αισθήματα των ζώων του, προτιμά να μη χρησιμοποιεί ηλεκτρικές ράβδους: ένα στρεσορισμένο ζώο σημαίνει οικονομική ζημιά.

Όταν πήγα στο εκτροφείο, μου πήρε περίπου δέκα λεπτά για να εντοπίσω το πρόβλημα.

Τα ζώα, για να πάνε στο κανάλι συμπίεσης, έπρεπε πρώτα να περάσουν από την πόρτα του αχυρώνα και να βρεθούν σ' έναν περιφραγμένο χώρο, τη λεγόμενη μάντρα. Μέχρι εκεί όλα πήγαιναν ρολόι. Τα βοοειδή δεν είχαν κανένα πρόβλημα να μπουν μέσα στη μάντρα. Στη συνέχεια, έπρεπε να περάσουν, το ένα πίσω από το άλλο, μέσα από έναν καμπυλωτό διάδρομο (λέγεται επίσης κανάλι) που οδηγούσε στο κανάλι συμπίεσης. Εκεί ήταν που τα βοοειδή δειλιάζαν. Δεν ήθελαν να περπατήσουν μέσα στον στενό διάδρομο. Ήταν ο ίδιος ακριβώς διάδρομος που υπάρχει και στα υπόλοιπα εκτροφεία του κόσμου και χρησιμοποιείται χωρίς κανένα πρόβλημα. Γι' αυτό και κανείς δε μπορούσε να καταλάβει τι έφταγε. Δεν έβλεπαν τίποτε διαφορετικό στο στήσιμο του χώρου.

Για μένα όμως ήταν φανερό: ο διάδρομος ήταν πολύ σκοτεινός. Τα βοοειδή υποτίθεται θα έρχονταν από το άπλετο φως της ημέρας και θα 'μπαιναν σ' έναν αφώτιστο εσωτερικό διάδρομο: η αντίθεση στη φωτεινότητα ήταν πολύ έντονη. Τα ζώα φοβόντουσαν να περπατήσουν στο πισσοσκόταδο.

Αυτό μπορεί να ακούγεται λίγο παράδοξο, μιας και στα θηράματα, όπως είναι τα βοοειδή, τα ελάφια και τα άλογα, συνήθως αρέσει το σκοτάδι. Στο σκο-

τάδι μπορούν να κρυφτούν και να νιώσουν ασφάλεια, ή τουλάχιστον περισσότερη ασφάλεια απ' ό,τι τη μέρα. Το πρόβλημα όμως δεν ήταν το σκοτάδι. Ήταν η έντονη αντίθεση από το φως του ήλιου στο σκοτεινό εσωτερικό. Στα ζώα ποτέ δεν αρέσει να πηγαίνουν από το φως στο σκοτάδι. Δεν τους αρέσει οτιδήποτε τα τυφλώνει προσωρινά, όπως όταν κοιτούν το δυνατό φως και στέκονται σε μέρος σχετικά σκοτεινό. Διαπίστωσα πως τα βοοειδή δεν πλησίαζαν το διάδρομο ούτε με το ενοχλητικό φως ενός λαμπτήρα. Έπρεπε να χρησιμοποιηθεί κρυφός φωτισμός στην είσοδο του διαδρόμου για να υπάρξει αποτέλεσμα.

Μόλις είδα το στήσιμο της εγκατάστασης κατάλαβα ποιο ήταν το πρόβλημα, και η εκτίμησή μου επιβεβαιώθηκε όταν ρώτησα τον ιδιοκτήτη πώς συμπεριφέρονται τα ζώα σε διαφορετικές ώρες της ημέρας και υπό διαφορετικές καιρικές συνθήκες. Όταν το σκέφτηκε, συνειδητοποίησε πως όλα πήγαιναν περίφημα τη νύχτα. Όταν πάλι είχε συννεφιά, τα πράγματα δεν ήταν και τόσο άσχημα. Αλλά τις ηλιόλουστες μέρες ήταν αδύνατο να τα καταφέρουν· μα κανείς δεν το είχε παρατηρήσει.

Πιστεύω πως φταίει ένα σύνολο πραγμάτων όταν ένα ζώο αντιδρά κατ' αυτό τον τρόπο. Τα βοοειδή έχουν εξαιρετική νυχτερινή όραση και είναι συνηθισμένα να βλέπουν καλά στο σκοτάδι, σε αντίθεση με τους ανθρώπους. Συνεπώς, όταν τυφλώνονταν προσωρινά, για λίγα δευτερόλεπτα δηλαδή, μέχρι να διασταλεί η ίρις του ματιού τους, κάτι που για τους ανθρώπους είναι δεδομένο, ένιωθαν τον πανικό να τα κυριεύει. Επίσης, οι αγελάδες δε μένουν σε σπύια με ηλεκτρικό ρεύμα ούτε οδηγούν αυτοκίνητο τη νύχτα, άρα δεν αναπτύσσουν μια νοητική κατηγορία που να λέγεται «μάτια που προσαρμίζονται σε μια ξαφνική αλλαγή φωτεινότητας». Κάτι τελευταίο, αλλά εξίσου σημαντικό, είναι πως τα ζώα έχουν μια τόσο έντονη ευαισθησία απέναντι στον οπτικό κόσμο, που δε θα μου προκαλούσε έκπληξη αν διαπίστωνα πως οι ξαφνικές και μεγάλες αλλαγές στη φωτεινότητα είναι και σωματικά επώδυνες με κάποιον τρόπο. Ούτε στους ανθρώπους αρέσει να πηγαίνουν από το εκτυφλωτικό φως σ' ένα σκοτεινό δωμάτιο, αλλά για τις αγελάδες είναι κάτι παραπάνω από δυσάρεστο.

Ίσως, όταν αυτά τα ζώα έμπαιναν από τον ήλιο στο σκοτεινό κανάλι να ένιωθαν πως τυφλώνονταν πραγματικά. Θα είχαν την ίδια αντίδραση μ' έναν οδηγό που ξαφνικά δε βλέπει τίποτα επειδή περνά κάτω από μια ανισόπεδη διάβαση. Αν τυφλώνεσαι κάθε φορά που περνάς κάτω από μια ανισόπεδη διάβαση, μετά δε θα θες να ξαναοδηγήσεις σε ανισόπεδες διαβάσεις.

Πάντα λέω το εξής στους ανθρώπους: όποτε έχετε πρόβλημα μ' ένα ζώο, *προσπαθήστε να δείτε τι βλέπει* και δοκιμάστε αυτό που δοκιμάζει. Υπάρχουν πολ-

λά πράγματα που μπορούν να αναστατώσουν ένα ζώο –μυρωδιές, αλλαγή της ρουτίνας, έκθεση σε πράγματα με τα οποία είναι ανεξοικειωτό– και πρέπει όλα να λαμβάνονται υπόψη. Οτιδήποτε έχει να κάνει με τα αισθητήρια ενός ζώου, μπορεί να το αναστατώσει. Εσείς, ωστόσο, πρέπει να αναρωτιέστε τι είναι αυτό που βλέπει ο σκύλος, η γάτα, το άλογο ή η αγελάδα και αναστατώνεται.

Στο εκτροφείο το μόνο που χρειαζόταν να κάνουν ήταν να βάλουν περισσότερο φωτισμό μέσα στον αχυρώνα. Θα μπορούσαν να είχαν διορθώσει μόνοι τους το πρόβλημα μέσα σε πέντε λεπτά, αν είχαν δει το κανάλι με τα μάτια του ζώου. Η απάντηση ήταν μπροστά τους. Κυριολεκτικά μπροστά τους, μιας και αυτοί που κατασκεύασαν αρχικά τον αχυρώνα είχαν βάλει μια μεγάλη συρόμενη γκαραζόπορτα στο μπροστινό μέρος, την οποία ο ιδιοκτήτης είχε κλειστή.

Όταν του είπα πως το μόνο που χρειαζόταν να κάνει ήταν ν' ανοίξει την πόρτα, συνειδητοποίησαν πως δεν την είχαν ανοίξει ούτε μια φορά από τότε που χτίστηκε το εκτροφείο. Δεν ήξεραν καν αν δεν είχε μαγκώσει μετά από τόσο καιρό. Πήραν, λοιπόν, έναν-δυο γεροδεμένους άντρες για να σπρώξουν με τις πλάτες τους την πόρτα. Έπειτα από μερικά λεπτά μόχθου και προσπάθειας, η πόρτα άνοιξε – και το πρόβλημα λύθηκε. Οι αγελάδες μπήκαν μέσα στο κανάλι μεταφοράς όσο πιο ήρεμα γινόταν.

Τι βλέπουν, και τι δε βλέπουν, οι άνθρωποι

Οι συμβουλές που προσέφερα σ' εκείνο το εκτροφείο αποτέλεσαν τη βάση μιας φήμης που άρχισε να δημιουργείται γύρω από το όνομά μου, ότι έχω δηλαδή ένα μαγικό δέσιμο με τα ζώα. Στο μεταξύ, αυτές οι καταστάσεις πάντα μου προκαλούσαν αμηχανία, γιατί στα δικά μου μάτια οι απαντήσεις ήταν απίστευτα προφανείς. Γιατί οι άλλοι δεν έβλεπαν τι έφταιγε;

Χρειάστηκε να περάσουν πενήντα χρόνια για να καταλάβω πως οι άλλοι άνθρωποι ουσιαστικά *δε μπορούν* να εντοπίσουν το πρόβλημα, τουλάχιστον αν δεν έχουν την κατάλληλη εκπαίδευση και αν δεν έχουν εξασκηθεί αρκετά. Δε μπορούν να το εντοπίσουν επειδή δε λειτουργούν με βάση το οπτικό τους νεύρο, όπως κάνουν τα ζώα και οι αυτιστικοί.

Πάντα μού φαινόταν περίεργο όταν άκουγα τον κόσμο να λέει πως τα αυτιστικά παιδιά «ζουν στον δικό τους κόσμο». Μόλις δουλέψεις λίγο καιρό με τα ζώα, αρχίζεις να συνειδητοποιείς πως μπορείς να πεις το ίδιο για τους φυσιολογικούς ανθρώπους. Υπάρχει ένας πολύ μεγάλος και όμορφος κόσμος όπου πολ-

λοί από τους κανονικούς ανθρώπους δεν παίρνουν καν μέρος. Είναι όπως οι σκύλοι που μπορούν ν' ακούσουν μια ολόκληρη γκάμα από ήχους που εμείς δε μπορούμε. Οι αυτιστικοί και τα ζώα βλέπουν μια ολόκληρη γκάμα του οπτικού κόσμου που οι φυσιολογικοί άνθρωποι δε μπορούν να δουν ή δε βλέπουν.

Κι αυτό δεν το εννοώ μεταφορικά. Στην κυριολεξία, υπάρχουν πολλά πράγματα που οι φυσιολογικοί άνθρωποι δεν τα βλέπουν. Ένα διάσημο πείραμα του ψυχολόγου Ντάνιελ Σίμονς, επικεφαλής του Εργαστηρίου Οπτικής Αντίληψης στο Πανεπιστήμιο του Ιλινόι, με τίτλο *Gorillas in our Midst* δείχνει πόσο ελλιπής είναι η οπτική γνώση των ανθρώπων. Κατά το πείραμα, ένα σύνολο ανθρώπων θα παρακολουθούσαν έναν μαγνητοσκοπημένο αγώνα μπάσκετ και οι ερευνητές τους ζήτησαν να μετρήσουν πόσες πάσες έκανε η μία ομάδα. Λίγο αργότερα, όταν ο αγώνας ήταν εν εξελίξει και όλοι κάθονταν και μετρούσαν τις πάσες, μια γυναίκα ντυμένη με τη στολή ενός γορίλα εμφανίζεται στην οθόνη, σταματά, γυρνά προς την κάμερα και χτυπά τις γροθιές της στο στήθος.

Το 50% των ανθρώπων που παρακολουθούσαν το βίντεο *δεν είδαν το γορίλα!*

Ακόμα κι όταν οι υπεύθυνοι του πειράματος τους ρώτησαν ευθέως: «Μήπως προσέξατε το γορίλα;» αυτοί είπαν: «Τον ποιον;» Δεν είναι ότι *δε θυμούνται* την κυρία με τη στολή γορίλα, γιατί όποιος έχει ξεχάσει κάτι που είδε, το θυμάται μόλις του δώσεις ένα στοιχείο. Αυτά τα άτομα δεν είχαν δει την κυρία με τη στολή του γορίλα. Δεν την κατέγραψαν.⁶

Οι υπεύθυνοι του πειράματος τέστάραν τη θεωρία τους μ' ένα άλλο βίντεο όπου ένας ηθοποιός γίνεται πραγματικά άλλος άνθρωπος φορώντας εντελώς διαφορετικά ρούχα. Το 70% των ανθρώπων δεν το πρόσεξε. Κι αυτό ήταν κάτι που δεν το προσέχουν ούτε στην πραγματική ζωή. Σε μια μελέτη, ένας άντρας με ξανθά μαλλιά και κίτρινο πουκάμισο δίνει στους μαθητές μια αίτηση για να τη συμπληρώσουν και στη συνέχεια παίρνει τις συμπληρωμένες αιτήσεις και πηγαίνει να τις αρχειοθετήσει πίσω από μια βιβλιοθήκη. Όταν επιστρέφει έχει μαύρα μαλλιά και μπλε πουκάμισο. Δεν ήταν ο ίδιος μεταμφιεσμένος. Ήταν ένας άλλος άντρας, μα κανείς δεν έδωσε σημασία. Το 75% των μαθητών ούτε που κατάλαβαν πως είχαν να κάνουν με δύο διαφορετικά πρόσωπα.

Ωστόσο, η πιο τρομακτική μελέτη ήταν αυτή που πραγματοποίησε η NASA με πιλότους εμπορικών πτήσεων. Οι ερευνητές τους έβαλαν σ' έναν εξομωτή πτήσης και τους ζήτησαν να κάνουν μερικές προσγειώσεις ρουτίνας. Σε κάποιες από τις προσπάθειες προσγειώσης προστέθηκε η εικόνα ενός μεγάλου εμπορικού αεροπλάνου παρκαρισμένου στον αεροδιάδρομο· μια εικό-

να που ένας πιλότος δε βλέπει ποτέ στην πραγματική ζωή (ή τουλάχιστον ελπίζουμε να μη δει). *Το ένα τέταρτο των πιλότων προσγειώθηκαν πάνω στο σταθμευμένο αεροπλάνο. Δεν το είδαν.*

Είδα φωτογραφίες από τη συγκεκριμένη μελέτη, κι αυτό που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι πως για κάποιον που δεν είναι πιλότος το σταθμευμένο αεροπλάνο είναι κάτι παραπάνω από εμφανές. Δε γίνεται να μην το δεις, ούτε πρέπει να είσαι αυτιστικός για να το προσέξεις.⁷ Είμαι σίγουρη πως οι μόνοι άνθρωποι που θα μπορούσαν να μη δουν ολόκληρο αεροπλάνο ήταν οι πιλότοι εμπορικών πτήσεων. Όταν είσαι επαγγελματίας και περιμένεις να δεις αυτό που θα έβλεπες υπό κανονικές συνθήκες, υπάρχει μια πιθανότητα της τάξεως του 25% να σου διαφύγει ένα τεράστιο εμπορικό αεροπλάνο σταθμευμένο κάθετα στη λωρίδα προσγείωσης μέσα σ' έναν εξομοιωτή πτήσης.

Αυτό συμβαίνει γιατί ο αντιληπτικός μηχανισμός των φυσιολογικών ανθρώπων είναι φτιαγμένος ώστε να αντιλαμβάνεται ό,τι έχει συνηθίσει να βλέπει. Αν έχει συνηθίσει να βλέπει γορίλες στη μέση ενός αγώνα μπάσκετ, θα δει γορίλες. Αν δεν έχει συνηθίσει να βλέπει γορίλες στη μέση ενός αγώνα μπάσκετ, δε θα δει γορίλες. Πάσχει από «*τύφλωση απροσεξίας*».

Δε μπορώ να φανταστώ πώς θα συμπεριφερόταν σ' αυτά τα πειράματα κάποιος που σκέφτεται με βάση τις εικόνες. Ωστόσο, η εκτίμησή μου είναι πως θα είχε περισσότερες πιθανότητες να δει το γορίλα από εκείνους που σκέφτονται με λέξεις. Επίσης, είμαι κατηγορηματική στο γεγονός πως δεν υπάρχει κανένα θήραμα στον κόσμο που δε θα έβλεπε το γορίλα. Παρεμπιπτόντως, *αρπακτικό* είναι ένα ζώο όπως ο σκύλος ή η γάτα που κυνηγά και σκοτώνει άλλα ζώα για να τραφεί. Το *θήραμα* είναι ο στόχος του αρπακτικού. Υπάρχει επίσης μια κατηγορία ζώων για την οποία δε γίνεται πολύς λόγος: οι νεκροφάγοι (ζώα παρόμοια των όρνεων), που ναι μεν τρώνε κρέας, αλλά δε σκοτώνουν τα ζώα που τρώνε. Όλα τα ζώα, και τα ανθρώπινα όντα, ανήκουν σε μία τουλάχιστον από αυτές τις κατηγορίες, και δεν είναι λίγα εκείνα –συμπεριλαμβανομένων αρκετών θηλαστικών– που ανήκουν σε περισσότερες από μία κατηγορίες. Οι άνθρωποι κατατάσσονται περισσότερο στα αρπακτικά παρά στα θηράματα, αλλά μοιράζονται τις ιδιότητες και των δύο. Αν μας βάλουν να δείξουμε τα δόντια μας, είμαστε μάλλον ανυπεράσπιστοι· αλλά, μόλις εξελίξουμε τα εργαλεία μας, γινόμαστε θηρευτές.

Είναι τόσο δύσκολο για τους φυσιολογικούς ανθρώπους να δουν τι είναι αυτό που τρομάζει τα βοοειδή, που κατέληξα να φτιάξω μια λίστα με οπτικές λεπτομέρειες προκειμένου να τη συμβουλευόμαστε οι ιδιοκτήτες των εκτροφεί-

ων. Πράγματα όπως μεταλλικά κομμάτια που κουνιούνται, αντανakλάσεις του νερού, φωτεινά σημεία, χρωματικές αντιθέσεις, το σφύριγμα του ανέμου ή το έντονο ρεύμα αέρα πάνω στα ζώα είναι μερικά από αυτά που θα πρέπει να ελέγχουν οι υπεύθυνοι. Πάντα λέω στους ιδιοκτήτες πως, αν υπάρχουν τρεις «κακές» λεπτομέρειες, πρέπει να τις διορθώσουν *και τις τρεις*. Μόνο έτσι τα ζώα θα μπαίνουν χωρίς προβλήματα στο κανάλι, καθιστώντας περιττές τις ηλεκτρικές ράβδους.

Όσοι σκέφτονται με εικόνες, είτε είναι άνθρωποι είτε είναι ζώα, χαρακτηρίζονται από λεπτομερή αίσθηση προσανατολισμού. Βλέπουν τα πάντα και αντιδρούν στα πάντα. Δε γνωρίζουμε γιατί συμβαίνει αυτό, γνωρίζουμε όμως από προσωπική εμπειρία πως όντως συμβαίνει. Έχω συναντήσει σχεδιαστές εσωτερικού χώρου που λένε: «Βλέπω τα πάντα». Το χειρότερο που μπορεί να τους συμβεί είναι να δουλέψουν μ' έναν τσαπατσούλη εργολάβο. Ο ντζάνερ θα δει και την παραμικρή ατέλεια στη δουλειά του εργολάβου. Ανεπαίσθητα λάθη που κανείς άλλος δε θα πρόσεχε, όπως ένα στοκάρισμα όχι τελείως ίσιο, χτυπάνε στα μάτια ενός οπτικού τύπου και τον κάνουν να τρελαίνεται. Οι οπτικοί τύποι νιώθουν πολύ άσχημα όταν ορισμένες μικρολεπτομέρειες στο οπτικό τους περιβάλλον είναι προβληματικές. Το ίδιο συμβαίνει και με τα ζώα.

Πιστεύω πως για τους φυσιολογικούς ανθρώπους αυτό είναι το δυσκολότερο σημείο ως προς την κατανόηση των ζώων. Οι άνθρωποι που σκέφτονται με λέξεις δε μπορούν να μετατρέψουν τους εαυτούς τους σε άτομα που σκέφτονται με εικόνες, ακόμη και αν το θελήσουν. Το ίδιο ισχύει και για το αντίθετο.

Ελπίζω πως αυτό το βιβλίο θα βοηθήσει τους φυσιολογικούς ανθρώπους να γίνουν λιγότερο λεκτικοί και περισσότερο οπτικοί. Έχω διανύσει τριάντα χρόνια ως επιστήμονας ζωολόγος και μια ολόκληρη ζωή ως αυτιστικό άτομο. Ελπίζω πως αυτά που έχω μάθει θα βοηθήσουν τους ανθρώπους να κάνουν μια νέα αρχή με τα ζώα (ίσως και με τα αυτιστικά άτομα) και να τα αντιμετωπίσουν με διαφορετική λογική.

Ελπίζω πως αυτά που έχω μάθει θα βοηθήσουν τον κόσμο να *δει*.